

INVICTUS

El Desafiament de Bordeus i el torneig de Melú

Pere III el Gran al Coll dels Panissars (Mariano Barbasán, 1891)

*Treball de final de grau II
Grau de llengua i literatura catalanes
Universitat Oberta de Catalunya
Cristina Reverter Cid (2023)*

INDEX

1. Presentació i justificació del tema escollit

2. Trets biogràfics i dinàstics del rei Pere II

2.1 Bernat Desclot: el cronista reial

2.2 El paper de Catalunya en la política medieval: les Vespres Sicilianes

3. La literatura: reverenda letradura

4. La figura del rei Pere II al Desafiament de Bordeus

5. La figura de Pere II al Curial e Güelfa

6. Els bàndols de la discòrdia: Desafiament de Bordeus i torneig de Melú

7. Els cavallers del rei en el Desafiament de Bordeus

7.1 Els cavallers del rei en el torneig de Melú

7.2 Els cavallers dels escuts negres: “ab gran brogit de trompetes e ministrers”

8. La simbologia del Desafiament de Bordeus

9. Anglaterra: “multa indecència plenas et temeritates non vacuas”

10. El viatge del rei en el Desafiament de Bordeus i al Curial e Güelfa

11. “A notícia dels presents i a notícia dels futurs”

12. Conclusions

13. Bibliografia

Abstract

El *Desafiament de Bordeus*, previst per a l'1 de juny de 1283, amb la participació del rei de Sicília i Nàpols, Carles d'Anjou, i el rei Pere II de Catalunya i III d'Aragó, en lluita pel tron de Sicília, va ser sens dubte un dels desafiaments més importants de la història medieval. Aquest episodi apareix en la *Crònica* escrita per Bernat Desclot entre 1283 i 1288.

El *Desafiament de Bordeus* és un torneig que s'havia de celebrar entre cavallers del regne de França i de Catalunya, que lluitaven per l'hegemonia en el context europeu. L'esdeveniment va ser segles després escenificat al *Curial e Güelfa*, d'autor anònim, una de les novel·les de cavalleries del segle XV més importants de la literatura medieval catalana: els protagonistes són Curial, nascut en una família pobre, i Güelfa, una jove vídua que n'està enamorada i que el protegeix perquè ascendeixi; la novel·la explica la seva evolució personal per convertir-se en un dels millors cavallers del regne. És interessant tenir en compte que, tot i que *Curial e Güelfa* és una novel·la ambientada al s. XIII, el protagonista és un heroi del segle XV.

El *Curial e Güelfa* es relaciona, per les seves similituds i versemblances, amb la descripció d'un dels episodis més importants de la *Crònica* escrita per Bernat Desclot, que narra els *feyts* del rei i el *Desafiament de Bordeus*; però especialment s'hi relaciona amb la recreació històrica del que hauria pogut ser aquest combat, si finalment s'hagués produït. En aquest treball ens centrarem en els aspectes més importants de la història, en un context en el qual Catalunya, geogràficament, dominava punts estratègics importants en una Mediterrània convulsa.

Paraules clau: *Desafiament de Bordeus, Pere II, Curial, cavaller, crònica*

1. Presentació i justificació del tema escollit

El tema escollit del *Desafiament de Bordeus*, que apareix en la *Crònica* escrita al segle XIII per Bernat Desclot, narra els fets històrics succeïts durant el regnat de Pere II i els posa en relació amb l'episodi del torneig de Melú del *Curial e Güelfa*. De seguida em va atraure la figura d'aquest rei per al qual la paraula donada era sagrada; i quan vaig descobrir la seva vida vaig pensar que aquest era un rei més estratègia que lluitador, més cavaller que soldat.

I potser el seu temps l'havia portat a ser allò que, precisament, hauria preferit evitar, tot i que el seu destí de rei i el seu llinatge l'obligaven a adaptar-se al seu temps, un temps convuls de guerres i estratègies, de vencedors i vençuts; i és que com deia Maquiavel a *El Príncep*: “*Es preciso, pues, que el príncipe tenga una inteligencia capaz de adaptarse a todas las circunstancias, y que, como he dicho antes, no se aparte del bien mientras pueda, pero que, en caso de necesidad, no titubee en entrar en el mal*”.¹

Realment m'ha semblat molt interessant que el nom de Pere II pervisqués en la memòria d'una obra escrita dos segles després per un autor anònim, que li va donar un torneig i un espai propi, a través del qual reivindicar la seva fama com a rei, però sobretot com al primer dels cavallers i, en certa manera, com a cavaller errant per a qui la paraula era sagrada. I més enllà de les seves virtuts com a rei, també la seva personalitat va marcar un temps, i va fer que Catalunya estigués, finalment, al nivell d'altres potències europees, perquè potser com deia l'escriptor romà Flavi Vegeci: “*si vis pacem, para bellum*” (*si vols la pau, prepara't per a la guerra*).

Voldria agrair el suport, durant tots aquests mesos, d'Elisabeth Ulldemolins Pérez, amb la qual he visitat la tomba d'aquest rei invicte al monestir de Santes Creus, i per aportar-me un altre punt de vista sobre un treball força complex en alguns moments. I agrair especialment a la meua tutora, Antònia Carré -a la qual he tingut com a professora de literatura catalana medieval al llarg d'aquest grau-, el seu interès i esforços perquè pogués avançar amb fermesa en aquest treball; i sobretot per la passió que posa per donar-nos a conèixer la història medieval i els seus protagonistes, una època tan apassionant com desconeguda, i sense la qual aquest treball de ben segur no hauria tingut aquesta trajectòria.

2. Trets biogràfics i dinàstics del rei Pere II

¹ Maquiavel 2010, cap. XVIII. Cito per la traducció castellana del text.

Pere II de Catalunya i III d'Aragó (1240-1285) va ser fill de Jaume I el Conqueridor i de la seva muller, Violant d'Hongria. Va succeir el seu pare l'any 1276 en els títols de rei d'Aragó, de València i comte de Barcelona.

Després de la mort de l'infant Alfons, el seu germà, Pere va rebre Catalunya, Aragó i València, mentre que el seu germà Jaume II va rebre les Balears, els comtats de Rosselló i Cerdanya i la senyoria de Montpeller. L'any 1262 Pere es va casar amb Constança de Hohenstaufen, filla i hereva de Manfred I de Sicília; i sota el seu regnat es va produir una època de màxima expansió de la Corona d'Aragó a la Mediterrània. La reivindicació de la corona de Sicília, aleshores sota el poder del capet, Carles d'Anjou, va protagonitzar un dels episodis més coneguts i bells de la historiografia de tots els temps.

Com a conseqüència de la invasió de Pere II de l'illa de Sicília i, posteriorment, de la seva coronació, el Papa Martí IV, procliu als interessos de França, el va excomunicar i va iniciar una croada contra els interessos del monarca català. Tot i això, aquestes amenaces no van ser obstacle perquè aquest rei fos conegut per tot arreu; tant és així que gràcies a la seva conquesta militar del regne de Sicília el 1282 es va fer cèlebre la frase de l'almirall Roger de Llúria, el qual afirmava que cap peix no gosaria alçar-se sobre la mar Mediterrània, si no portava en la seva cua un escut o un senyal reial:

Ne sol nom pens que galera ne altre vexell gos anar sobre mar, menys de guiatge del rey d'Aragó; ne encara no solament galera, ne leny, mas no creu que nengun peix se gos alçar sobre mar, si o porta hun escut o senyal del rey d'Aragó en la coha, per mostrar guiatge de aquell noble senyor, lo rey d'Aragó e de Cecilia (Desclot 1987, cap. CLXVI).

La mort prematura als 45 anys d'edat no li va impedir el reconeixement de la seva figura més enllà del seu regnat; tant és així que segles després un dels episodis més heroics d'aquest monarca va ser fabulat en una novel·la cavalleresca, *Curial e Güelfa* (ca. 1442), per lloar-lo com el primer dels cavallers, el *cavaller ideal*. De manera que al *Curial e Güelfa* (2011:316) el jove cavaller diu que “*aquest és lo rei d'Aragó e és hui de la sua llança lo millor cavaller del món*”, i fins i tot el mateix rei ho reconeix seguidament quan li respon: “*Certes -dix lo rei- hoc, lo millor del món, e tots callen davant d'aquest*”.

En qualsevol cas, resulta evident que la *Crònica* es redacta com a mitificació dels orígens dinàstics del rei Pere II, i Desclot n'exagera conscientment les seves gestes, no tan sols perquè aquestes fossin conegudes per la societat de l'època, sinó perquè fossin perdurables en el temps. Això ajudava a crear una imatge dinàstica potent, les victòries del rei arribaven directament al poble i creava una consciència d'unitat i, alhora, d'identitat col·lectiva. Però a banda de tot això, se'ns proposa el rei com a model pels seus actes, més que no pas per la seva sang reial.

2.1. Bernat Desclot: el cronista reial

El Libre del Rey en Pere d'Aragó e dels seus antecessors passats és una de les quatre grans cròniques medievals escrites en llengua catalana que parla del regnat de Pere el Gran, juntament amb alguns esdeveniments destacats dels seus avantpassats. Va ser escrita per Bernat Desclot per lloar aquest monarca com el millor cavaller, i l'autor apareix com a narrador omniscient per descriure les victòries d'aquest rei singular, amb la particularitat que narra fets presents i no passats.

Tot i que la seva identitat no ha pogut ser documentada de manera fefaent, perquè no s'ha localitzat cap documentació del regnat de Pere II el Gran en què el cronista aparegui amb el nom de Bernat Desclot, l'autor demostra un profund coneixement de l'entorn del monarca i dels documents de la cancelleria reial, que era talment el lloc de producció i consum de literatura que tenia dues finalitats: servir de promoció per ascendir socialment i políticament, i escriure sobre la vida dels seus reis, com és el cas.

Pel que aquí ens interessa, el capítol vint-i-u narra els preparatius de Pere II per a la conquesta del regne de Sicília fins al desafiament de Bordeus, mentre que el capítol vint-i-dos descriu els esdeveniments posteriors fins a la croada francesa contra la Corona d'Aragó, decretada per la Santa Seu, així com les seves conseqüències. Sabem, però, que l'exercici dels càrrecs d'escrivà i tresorer li van donar accés a la documentació oficial: la *Crònica*, que va ser començada molt possiblement l'any 1283 i va ser acabada l'any 1288, esdevé un testimoni únic i excepcional de l'expansió de Catalunya i, per extensió, de la vida del seu monarca.

El Desafiament de Bordeus (1283) – Font: Arxiu de la Corona d'Aragó

Bernat Desclot apareix com a testimoni directe dels fets més destacats de la vida de Pere II el Gran, ja que com ell mateix diu a l'inici del llibre, en la seva crònica tracta: *“els grans feits e de les conquestes que feeren sobre sarraïns e sobre altres gens los nobles reis que hac en Aragó qui foren de l'alt llinatge del comte de Barcelona.”* (Desclot 1987:43). Desclot té molta cura, però, a mantenir-se ell en un segon terme, no vol protagonisme perquè el protagonista és el rei. Així, l'únic capítol en el qual Desclot es refereix a si mateix com a testimoni dels fets és quan una fletxa *“va clavar-se a l'arçó de la sella del rei en el combat de Santa Maria d'Agost”*. *“E d'açò fa testimoni cel qui açò recompte en aquest llibre he vahé la cella del rey e lo ferro que 'y era romàs”* (Desclot 1987: cap. CLIX).

Els reis de la Corona d'Aragó estaven molt interessats a deixar constància de les seves victòries i dels fets més importants de la seva vida, de manera que les seves gestes van ser narrades a través de les cròniques, com a memòria futura per recordar la seva empremta en segles futurs. I això ho feien directament ells, com ho va fer Jaume I, el pare del rei Pere II de Catalunya i III d'Aragó amb la seva *Crònica*: *“E per tal que los hòmens coneguessen, quan hauriem passada aquesta vida mortal, ço que nós hauriem fet [...] e per dar eximpli a tots los altres hòmens del món...»* (Llibre dels fets; Jaume I, 2007), o bé ho feien gent de la seva màxima confiança; és a dir, persones que tenien accés al rei i als documents de la Cancelleria Reial, amb coneixements culturals suficients per lloar la seva vida, com és el cas de l'escrivà Bernat Desclot.

Conseqüentment el to heroic, i gairebé èpic, amb què Bernat Desclot escriu la seva *Crònica*, així com el sentiment nacional i identitari Catalunya-Aragó, és molt present en les accions del personatge principal, del rei. En aquest context, Desclot retrata el rei Pere II com si fos un heroi cavalleresc i és que, com afirma Lluís Cifuentes (2019), *“per a fer atractiu el relat,*

es tendeix a faltat a la veritat per a satisfer els objectius propagandístics”, perquè la *Crònica* era entesa com un *mirall de prínceps*, que havia de servir per millorar el comportament polític dels successors de la corona. No s’ha d’oblidar que tota la historiografia medieval és una important eina de propaganda, al servei de la monarquia que correspongui.

Entre els episodis narrats a la *Crònica* de Desclot, el desafiament de Bordeus té una importància que va més enllà de la mateixa figura reial, perquè en aquest desafiament hi trobem els valors del rei com a persona, que posa en risc la seva pròpia vida per complir la paraula donada a un enemic, i tot això reforça la seva imatge de “primer cavaller”.

2.2. El paper de Catalunya en la política medieval: les Vespres Sicilianes

Per entendre el paper de Catalunya en el tauler d’escacs de la política medieval és important destacar que Pere II el Gran va contraure matrimoni amb Constança de Sicília, fet que el va implicar personalment en les lluites de poder entre *güelfs* i *gibelins* a Itàlia, ja que Constança era filla de Manfred, rei de Sicília fins l’any 1266, que va ser derrotat i mort per les forces de Carles d’Anjou a la batalla de Benevent, el qual amb el temps va annexionar-se l’illa de Sicília amb la protecció del Papa Martí IV. De fet, els güelfs eren partidaris dels Anjou i del papat, enemics consegüentment dels aragonesos en el conflicte de Sicília.

Quadre que representa les Vespres Sicilianes, l'inici de la guerra de Sicília (Font: Sapiens)

Ens trobem aquí amb una Europa convulsa per la presa de Constantinoble el 1204, per la invasió del regne de Sicília per Carles d’Anjou el 1266, amb la posterior rebel·lió de les *Vespres Sicilianes* l’any 1282, seguida per la invasió de Sicília pels catalanoaragonesos, i

després per la invasió de Catalunya a mans dels francesos el 1285. Aquest va ser un any infaust, ja que van morir quatre protagonistes dels esdeveniments: Carles I d'Anjou, Felip III de França, Pere II de Catalunya i el Papa Martí IV.

Sigui com sigui, a mitjans del s. XIII els Anjou, senyors de la Provença, van rebre del papat la promesa del tron sicilià, que incloïa Nàpols, i que marcarà l'arribada de la casa francesa a Sicília. El matrimoni de Pere II amb Constança de Sicília atorgava al rei català preferència en la reivindicació del tron de Sicília, important perquè l'expansió del regne de Catalunya passava per controlar un punt marítim estratègic de la Mediterrània: l'illa de Sicília. Els sicilians, contraris al rei francès Carles d'Anjou, es van revoltar a les conegudes *Vespres Sicilianes*, l'any 1282, que van comportar l'expulsió dels angevins de Sicília i la crida a Pere el Gran, que va desembarcar a l'illa i es va coronar a Palerm. Davant la coronació de Pere el Gran com a rei de Sicília, el Papa Martí IV va excomunicar-lo i desposseir-lo dels seus regnes, a favor del fill del rei de França, Carles de Valois.

Repr

esentació de la batalla del Golf de Nàpols

Font: https://www.sapiens.cat/temes/personatges/aixi-es-va-forjar-la-llegenda-de-pere-ii-el-gran_202303_102.html

Tanmateix, el neguit per aquell enfrontament entre reis inquietava França. Tant és així que Josep Antoni Aguilar afirma sobre la figura d'aquest rei que:

“El neguit del papa i els Anjou era, d'altra banda, només una mostra de l'estat d'agitació de les diverses potències mediterrànies, impressionades pel nou colp d'efecte d'Aragó a la

Mediterrània. Ens conta Ot de Montcada que al mateix Avinyó tot eren nervis i expectació, i que el rei de França feia guardar les coses del seu regne, inquiet pels preparatius de l'armada catalana: 'tota aquesta terra e tothom qui hàbit ne sie en estes parts està en gran pahor e gran reguart de la vostra armada, e s'ich fan grans messions e grans guardes, e specialment en tot ço del rei de França, qui stà en frontera de mar e de terra de vos, senyor' (Aguilar 2006:137).

Sigui com sigui, el cert és que el Papa Martí IV es va negar a acceptar les lletres de creença que Pere el Gran li va fer arribar, i va reiterar la seva autoritat “espiritual” per justificar la validesa de la seva decisió per excomunicar el monarca català; la qual cosa contrasta amb l'actitud conciliadora dels ambaixadors que envia el rei, els quals es mostren dialogants. Afirmar Josep A. Aguilar que:

“Muntaner explica que durant una entrevista amb Sanç IV de Castella, el comte-rei li havia expressat la seua convicció que, al darrere de l'excomunió, s'amagava en realitat la mà llarga del rei Carles: “l'Esgleia, sens tota raó, ha donada sentència contra nós. E açó és esdevengut per lo papa, qui és francès; e així creegats, con és de la nació del rei Carles, que ell li darà tota favor e tota ajuda; e podets-ho conéixer adés que, sens que no ens ha citats, nos ha condemnats [...] Sí que jo veig per cert que nós tenim a dors la guerra de l'Esgleia e de França.” (Aguilar 2016:218)

Definitivament, Pere II va ser el gran beneficiat de la revolta siciliana, però també ho van ser d'altres reis, més interessats en la victòria del rei català, com el rei bizantí Miquel VIII, el qual recelava de les ambicions expansionistes de Carles d'Anjou sobre Constantinoble. Amb Pere II, Catalunya va iniciar una etapa expansiva sense precedents i, al mateix temps, Pere II es va convertir en enemic de la Santa Seu i, especialment, dels interessos de França. La conquesta de Sicília permetia el control de les principals rutes de la Mediterrània, i constituïa un impuls molt important per a la Corona, ja que s'acabava amb el domini expansionista de França i es creaven noves vies per a l'exportació de mercaderies; tot i això, Aragó no tenia massa aliats en l'àmbit internacional.

Els països estaven més interessats a mantenir les aliances i bones relacions amb França, que no deixava de ser una potència important, i amb la Santa Seu, que no pas amb un *David* que havia gosat desafiar *Goliat* en el seu propi terreny: Bordeus. La intervenció a Sicília del rei

Pere II va tenir una importància decisiva per al futur de l'expansió catalana a la Mediterrània, però aquesta intervenció està directament relacionada amb el seu casament, l'any 1262, amb Constança de Hohenstaufen, filla del rei Manfred de Sicília, ja que potser sense aquest enllaç matrimonial no entendríem del tot l'interès de Pere II en l'illa siciliana, a banda de ser un punt estratègic de la Mediterrània, que ja de per si era prou important.

La guerra de les *Vespres Sicilianes* va iniciar-se un dilluns de Pasqua, el 30 de març de 1282, a l'església de l'Esperit Sant als afores de Palerm, i tot i que no està directament relacionada amb el *torneig de Melú* del *Curial*, les seves conseqüències tenen molt a veure amb el *Desafiament de Bordeus*: va ser el punt d'inflexió que va marcar la revolta dels sicilians contra el domini del rei capet Carles I d'Anjou i la conquesta de l'illa per part de Pere el Gran, proclamat després rei de Sicília. Josep-Antoni Aguilar afirma que “*l'esclat de la Guerra de les Vespres va significar la davallada del poder de Carles I d'Anjou, un poder que, després de la desaparició dels darrers Hohenstaufen, havia assolit una solidesa notabilíssima: Muntaner assenyala que, durant molts anys, «no hac contrast en sa terra per negun», i Desclot afirma que «hac tan gran renomnada per tot lo món, que totes les gents del món lo temien e el dubtaven»* (Aguilar 2004:140).

Igualment, convé posar de relleu que Pere el Gran explica la pèrdua de Sicília de Carles com un càstig dels cels pel seu orgull, alhora que interpreta els propis èxits com una recompensa a la seua

humilitat, manllevant uns mots a l'Evangelí de Sant Lluç (1, 52 i 1, 48):

“Hec et alia innumerabilia scelera de summo cardine Deus ulcionum aspiciens tuum, ut veraciter credimus, dominium dissipabit, tuam superbiam potenciam deponet de sede et nostram humilitatem dignabitur exaltare [...] Iam nomen regis non habes, dum regnum amiseris; hoc tibi accidit ex nutu divini spiraminis Siculorum corda tangentis, nec adhuc cognoscis, improbe, casum tuum, iam tua cadit superbia. Nam Deus resistit superbis et frangens elatorum cornua respicit mansuetudinem humilium serviencium” (Aguilar 2004:140).

Representació del Desafiament de Bordeus

A causa de la revolta es va produir la divisió del regne de Sicília el 1282 en el regne de Sicília peninsular o regne de Nàpols -que aleshores comprenia Sicília i Nàpols-, sota domini dels Anjou, i el regne de Sicília insular, sota domini del comte de Barcelona. La Mediterrània era, certament, un mar perillós i tot i que l'objectiu dels comtes de Barcelona era eixamplar els seus dominis, primer havien de tenir punts estratègics i un era l'illa de Sicília (Ferrer 1999:145). Cal destacar que en aquells moments hi havia dos bàndols polítics:

“els gibel·lins proimperialis i els güelfs, partidaris de l'Església, la qual va donar el domini de Sicília a Carles d'Anjou, fill del rei Lluís VIII de França i comte de Provença, que vencé els Hohenstaufen (1266) i s'apoderà del regne” (Ferrer 1999:145).

Així, doncs, la Santa Seu va continuar la guerra contra els Hohenstaufen i va coronar Carles d'Anjou rei de Sicília el 1266. Aquesta intervenció a Sicília marcarà, doncs, l'inici de la presència del domini català a l'illa, però també tindrà unes conseqüències molt negatives per als interessos del rei Pere II: el Papa Martí IV i França no li perdonarien aquesta invasió; tant és així que uns anys després, el 1283, es declararia la croada contra la Corona d'Aragó i, per extensió, contra Catalunya.

3. La literatura: reverenda letradura

Als segles XII i XIII es va crear un tipus de novel·la, en vers i en prosa, en la qual el protagonista principal era un cavaller, a qui s'atribuïen tot un seguit de virtuts i a qui s'encomanaven, necessàriament, uns deures que passaven per convertir-se en un heroi d'aventures, a la manera del Lancelot del rei Artur i de tota *matèria de Bretanya*. Així, doncs, la literatura sempre ha estat un valor de promoció personal i col·lectiva: el rei no és

únicament rei, sinó que els seus actes representen el seu regne, i de la mateixa manera les victòries i pèrdues s'associen al destí dels seus súbdits.

La literatura ha estat una manera de cantar les seves gestes i de fer política en el sentit més estricte de la política, per defensar una determinada posició; exemples clars són *Lo Somni* (1399) de Bernat Metge, primera manifestació de prosa humanística escrita en llengua catalana, que va escriure també amb l'objectiu de defensar la seva innocència davant de la mort, accidental o no, del rei Joan I²; o *El Príncep*, un tractat de política de Nicolau Maquiavel, que constitueix tot un manual de la diplomàcia del seu temps. Sigui com sigui, en la cort catalana es conreava la poesia cortesana, la narrativa en vers i les cançons que lloaven les victòries del rei, i que també s'associaven als grans nobles i personatges influents de l'època, per cantar i donar a conèixer les seves gestes al costat dels seus monarques, com segles abans s'havia fet amb les cançons de gesta.

Afirmen Lola Badia i Jaume Torró (2015: 84) en relació amb la literatura del *Curial e Güelfa* que «la trama del *Curial* està bastida a partir de materials trobadorescos filtrats per la recepció italiana [...]. El filtre italià de les antigues fonts trobadoresques i catalanes, alhora que les modernitza, els atorga prestigi literari». I certament, era tan important guanyar batalles com publicitar-les a través de la música i de la literatura, dels cerimonials i de l'heràldica.

Imatge de *Curial e Güelfa*.

Font: <https://www.racocatala.cat/noticia/41047/curial-guelfa-surt-lanonimat-lautor-novella-fou-camarlenc-magnanim>

² Les motivacions literàries que van portar Bernat Metge a escriure *Lo somni* són molt més complexes. Vegeu la introducció de Lola Badia a la seva edició de l'obra (Metge 1999).

De fet, en el pròleg del llibre III del *Curial e Güelfa*, el mateix autor es disculpa, fins i tot, per les seves limitacions literàries, en comparar-se amb els homes de “*reverenda letradura*”, i anunciant que s’expressarà “*a humil e baix parlament.*”

Hi podem trobar elements trobadorescos com la *Cançó de l’Orifany*, que el jove cavaller compon a Tunis i que com descriu Martí de Riquer (1964:216) es creia que era “*una bèstia que no es pot redreçar fins que els seus companys no criden tots alhora a favor seu*”; de fet l’*orifany* apareix com a un dels personatges protagonistes a *El llibre de les bèsties* de Ramon Llull. Rigaut de Berbezilh, un trobador de l’època, va escriure el vers *Atréssí com l’aurifany*, atribuït teòricament a Curial un cop és fet pres pel rei de Tunis. Al *Curial e Güelfa* hi apareix explícitament: “*E així, com aquests dos captius foren davant ella, fonc-los manats que cantassen e ells començaren a cantar la canó de l’orifany.*” (*Curial e Güelfa* 2011:480)

Imatge de Curial

Font: <http://lengilitcat.blogspot.com/2020/12/la-novella-cavalleresca-curial-e-guelfa.html>

Així doncs, més enllà del rerefons històric del *Curial e Güelfa*, a la novel·la hi trobem tot un seguit d’elements representatius que van més enllà del simple combat, i que es resumeixen en el comportament del rei Pere II que serveix a l’anònim per mostrar el pensament polític del seu temps, per subratllar a través de l’escenificació literària del torneig els valors de la cavalleria i de la cortesia, amb materials trobadorescos pervinguts de la tradició italiana d’un humanisme que ja s’albirava en la llunyania i que reclamava un canvi de mentalitat, més oberta i moderna. També hi apareixen materials extrets de la matèria de Bretanya, com veurem a l’apartat 7.2.

4. La figura del rei Pere II al Desafiament de Bordeus

El *Desafiament de Bordeus* és un dels capítols més extraordinaris del seu temps. Va ser un desafiament llançat per Carles d'Anjou al rei Pere el Gran, com a conseqüència de la conquesta de l'illa de Sicília provocada per la revolta de les conegudes com a *Vespres Sicilianes*, l'any 1282. Carles d'Anjou va reptar el rei Pere a un torneig que s'havia de celebrar a Bordeus (territori neutral, amb l'arbitratge del rei d'Anglaterra) entre 100 cavallers del regne de França i 100 cavallers de la Corona d'Aragó en el qual es jugarien els seus regnes, i que havia de tenir lloc l'1 de juny de 1283.

Preparatiu de Pere II per anar cap a Sicília. El rei rep la visita de dos frares dominics enviats pel Papa Martí IV
Font: https://www.sapiens.cat/temes/personatges/aixi-es-va-forjar-la-llegenda-de-pere-ii-el-gran_202303_102.html

El retrat que fa Desclot de l'acceptació del repte per part de Pere II és de lloança com a prototip de tots els valors, però cal tenir present que també serveix de maquillatge per emmascarar els trets negatius del caràcter del monarca, els quals s'ometen deliberadament en tota la narració. No perdem mai de vista el caràcter propagandístic de la historiografia medieval. La figura del rei Pere II en la *Crònica* és certament heroica, per bé que el rei es presenta com un ésser descendent d'un llinatge reial avalat, fins i tot, per les victòries del seu propi pare, el rei Jaume I el Conqueridor.

Desclot el considera un personatge llegendari a través dels diferents capítols de la *Crònica*, i va descrivint el seu caràcter a mesura que s'avança, tot i que sense l'ús de diàlegs per part del rei, a diferència del *Curial e Güelfa* en la qual el rei parla directament sobre els seus propòsits. Però és que el *Curial* és una novel·la i la *Crònica* no.

El 26 de febrer de 1266, a la batalla de *Benevent*, Manfred, el sogre del rei Pere II i pare de la reina Constança, muller del monarca català, va ser derrotat i mort per les tropes franceses. Fins aleshores l'illa havia estat sota el seu poder, però amb la victòria dels francesos, el destí d'aquesta illa va passar a mans franceses, concretament a les mans de Carles d'Anjou. La revolta popular de les *Vespres Sicilianes* contra el domini del capet va provocar la intervenció i la conquesta de l'illa pel rei Pere II que es va proclamar rei, la qual cosa va causar l'acusació directa del rei capet i les amenaces i acusacions de la Santa Seu al capdavant de la qual hi havia Martí IV, procliu als interessos de la potència francesa. Quan els emissaris del rei Carles d'Anjou van arribar davant del rei català per acusar-lo d'haver actuat amb traïdoria, aquest li va respondre que

“e deïm que vós e tot hom qui diga que ell sia entrat e'l regne de Sicília malvadament e no deguda, ment com a fals e deslleial; e que us he menarà per batalla cors a cors e donar-vos ha avantatge d'armes, aitals co us vullats” (Desclot 1987:192).

El rei de Sicília Carles d'Anjou i el Papa Martí IV

Font: https://www.sapiens.cat/temes/personatges/aixi-es-va-forjar-la-llegenda-de-pere-ii-el-gran_202303_102.html

Finalment, es va convenir entre tots dos reis de celebrar un combat a mort a Bordeus, sota l'arbitratge del rei Eduard I d'Anglaterra. En aquest combat cadascú havia de dur els cent millors cavallers del seu regne *“nostre senyor lo rei Carles vos diu que us ho menarà ab cent cavallers per altres cent, e si açò volets fer, que ell n'és aparellat; e d'aquí avant diu-vos que vós no sots entrat en la terra així com devets”* (Desclot 1987:192).

No obstant això, el rei català sabia que arribar a Bordeus sa i estalvi no seria gens fàcil, a més que havia de triar el camí més llarg, atès que Navarra es trobava sota el control de França i no era segur passar-hi amb tots els seus cavallers. Per aquesta raó, finalment es va disfressar de captaire i va fer el viatge d'incògnit, amb tres cavallers de la seva confiança: *Bernat de Peratallada, Blasco d'Alagó i Conrat Llança*, escuder del rei, majordom d'Aragó i mestre racional (càrrec financer) respectivament (Soldevila 1994:32), de forma que no aixecarien cap sospita de la seva identitat: “*e els tres cavallers, qui eren jóvens de bella faisó, anaren descalces e pobrament vestits a guisa d'escuders*” (Desclot 1987:205).³

Quan després de molts dies de viatge van arribar a Bordeus “*lo darrer jorn de maig a hora nona*”, el rei Pere II va demanar pel senescal perquè donés un missatge al rei de França: “*el rei d'Aragó és vengut per parlar ab ell, e és molt honrat hom e és defora la ciutat*” (Soldevila 1994:32), de manera que va desvetllar finalment la seva identitat i li va assegurar que havia arribat a Bordeus “*ab los cent cavallers, de fer la batalla ab lo rei Carles*”, de la qual cosa va demanar que aixequés testimoni de la seva presència al camp convingut tal com va fer Joan de Grelli, governador aleshores en representació del rei d'Anglaterra a la ciutat de Bordeus, sota domini anglès:

“atorg e faç testimoni ab aquesta pública carta a vós, senyor En Pere, per la gràcia de Déu rei d'Aragó, que fos denant mi, davant la ciutat de Bordell, que vós érets aparellat ab los cent cavallers de fer la batalla ab lo rei Carles e d'atendre totes les coses qui es contenen e'l compromès fet en pública carta per volentat d'ambudes parts.” (Desclot, 1987:208).

Dit això, el rei Pere i els seus acompanyants van marxar de seguida cap a Catalunya. Per altra banda, la resposta dels francesos, en saber de la presència del rei Pere II a Bordeus, va ser immediata; tant és així que Carles d'Anjou va disposar la seva persecució: “*Sí que Carles fôu armar totes ses gents e el rei de França atressí, e que l'encalçassen; e n'hi hac molts qui eixiren fora de la ciutat, mas la nuit fo venguda*” (Desclot 1987:210).

Així mateix, van empresonar el senescal sota l'acusació de traïdoria per no haver comunicat l'arribada del rei d'Aragó i es va iniciar una persecució contra el monarca català amb “*deu*

³ Com a exemple de la importància real dels cavallers citats, cal tenir present que els *Alagón* van ser una de les cases més poderoses de la corona d'Aragó, “*ja que els seus membres van ostentar diferents càrrecs en la Corona d'Aragó, i va ser una de les famílies més lleials a la monarquia*”. (Suenaga 2012:86)

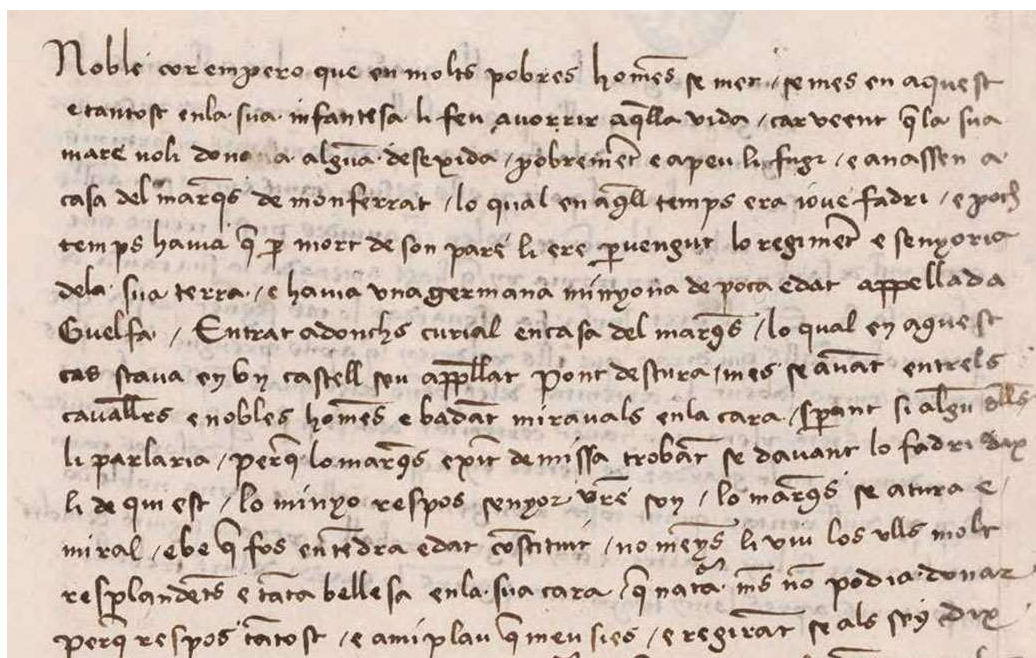
milia hòmens a cavall e moltes gents a peu en Navarra per entrar en Aragó e per fer mal, que no es pensava que el rei d'Aragó llur gosàs eixir en camp per combatre ab ells" (Desclot 1987:214).

5. La figura de Pere II al Curial e Güelfa

En el *Curial e Güelfa* la participació del rei és molt diferent, ja que no apareix com un rei allunyat i distant, perquè de fet interacciona amb Curial directament, hi estableix una conversa i li desvetlla la seva identitat real. Aquí el rei apareix d'incògnit amb quatre cavallers aragonesos, que l'acompanyen de camí cap a Bordeus, quan s'atura al torneig de Melú per participar-hi. L'autor anònim reconeixia en l'encapçalament de la seva obra la importància dels valors del monarca català i el destaca com un rei valerós i noble, robust, fort i valent:

"havia en aquest temps en Aragó un rei molt noble i molt valerós en extrem, apel·lat don Pedro, cavaller molt robust, fort i valent, lo qual mentre visqué feu de son cos, en batalla, moltes coses dignes de recordable veneració (Hernández 2000:115).

Així, doncs, ja de bon principi la seva fama el precedeix com el millor dels cavallers, que arriba al torneig reclamant justícia per la mort del seu sogre en mans dels enemics francesos: *"ell és lo millor del món sens falla, segons jo oig, e vol mal al duc d'Anjou e a tota la sua casa, segons que he oït, per ço com ha mort lo rei Mamfrè, son sogre; e bé li plauria que lo duc d'Anjou cavalcàs, om a cavaller errant e per ventura lo faria penedir de ço que ha fet"* (*Curial e Güelfa* 2011:278)

Detall amb text del *Curial e Güelfa*. Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 9750.

Els perills de la vida del cavaller errant es posen de manifest quan Festa diu a Curial: “*Curial, preg-vos que no cavalquets pus a forma de cavaller errant, car grans perills veig que us en vénen e no poria ésser que alguna volta no us en seguíis gran dan*” (*Curial e Güelfa* 2011:263).

Conseqüentment, en el *Curial e Güelfa* la política europea continua configurant de manera molt clara les accions i reaccions dels governants, en aquest cas del rei Pere II, i ho fa victimitzant el discurs com a defensor dels interessos de la reina Constança; però també dut pels seus propis interessos expansionistes i de control de la Mediterrània, que passava per treure França del seu paper hegemònic a Europa, protegida pel Papa Martí IV simpatitzant de Carles d’Anjou. Cal subratllar que al *Curial e Güelfa* la figura del rei no és la d’un monarca, sinó la d’un cavaller errant, a manera de Lancelot, com els antics cavallers del rei Artur que perseguen uns ideals cavallerescos.

Aquest camí de perfecció encarnaria, doncs, el conegut “*Nosce te ipsum*”, una de les màximes més famoses de l’antiguitat clàssica, que és la de “conèixer-te a tu mateix” a través dels propis actes, de l’exemplaritat del jove cavaller. Aquesta exemplaritat apareix també en obres medievals molt anteriors, a les quals hauria pogut tenir accés l’autor anònim del *Curial e Güelfa*, com l’*Arbre de cavalleria*, de Ramon Llull. Curial admira el rei perquè per a ell representa els màxims valors de la cavalleria, però a ell encara li resta molt recorregut, com el que va fer Ramon de Perellós durant el seu viatge fins al *Purgatori de Sant Patrici* (finals del XIV), però amb unes finalitats molt diferents:

“[...]en aquest mateix temps, lo rei d’Aragó, qui tres mesos o més havia cavalcat contínuament a forma de cavaller errant, e sense ésser estat conegut, havia fetes coses de son cos dignes de recordable veneració [...]”

Però aquí també es fa necessària la reivindicació de la seva raó per lluitar contra els enemics francesos en defensa de l’honor de la seva dona, la reina Constança. I, com si fos una justificació que necessita donar, l’anònim explica:

“E lo rey, qui havia un poch lo ventrell gros contra-ls francesos, per rahó del duch d’Anjou, qui havia mort son sogre, mirà ves aquella part on els anglesos rompien lances contra-ls franceses, e així, lo rey ficà sperons al seu cavall...”
(Navarro 2016:427).

Seguidament, tot just abans del combat, quan Curial demana al rei que li digui el seu nom, aquest li respon *“jo son lo rei d’Aragó, vostre amic”*, mentre aquest s’agenolla al seu davant i li reconeix el seu valor no únicament com a rei sinó com al millor dels cavallers: *“senyor, si tots els reis de cristians eren tals cavallers com vós e tenien tals vassals, no hauria moro en lo món”* (Curial e Güelfa 2011:286). Per tant, al monarca no l’avalua únicament el seu llinatge, que queda més enllà de qualsevol dubte; també ho fa el reconeixement dels valors com un rei que reivindica els seus drets, sense prejudicar que hagi de posar en risc la seva vida per participar al torneig de Melú, senzillament perquè *“lo major desig que he en lo món és provar e saber per experiència quanta confiança pusc haver en lo meu cos e si só o seré per combatre en lliça altre cavaller”* (Curial e Güelfa 2011:290)

En el *Curial e Güelfa* la presència del rei es justifica sobretot com a cavaller, més que com a monarca, a diferència del Pere II de la *Crònica* en la qual es reivindica la importància del llinatge i del seu valor com a estrateg:

“E jo, barons, no sóc sinó un cavaller. E, entre els altres, si em pot romanir lo cavall i les armes, aitant bé cuid viure de cavalleria com negú qui hic sia”
(Desclot 1987:41).

Consegüentment, l’objectiu del rei en aquest torneig és demostrar-se a si mateix que encara és digne de ser reconegut amb els valors de tot cavaller errant, al capdavant dels quals hi ha

l'honor. Els estrats socials, en aquest sentit, estan clarament definits ja que Curial pertany a un estrat inferior: és un jove cavaller, que gràcies a la Güelfa pot formar part de la noblesa de l'època, però a qui li queda molt camí per ser el cavaller perfecte; mentre que el rei l'únic que desitja és demostrar-se a si mateix que encara li queden forces per vèncer els enemics, per forts que siguin. Perquè al *Curial e Güelfa* és més important la figura del rei-cavaller que la del rei-soldat que lluita contra els enemics, encara que la seva causa sempre sigui justa.

Així, doncs, els retrats del rei Pere II i del cavaller Curial són molt diferents, però sens dubte si els uneix alguna virtut, aquesta és la de l'honor de cavaller i de cortesà perfecte. Tant és així que el mateix rei de França quan coneix el nom del combatent contra el qual ha partit la llança, que no és cap altre que el rei Pere II, exclama: "*aquest nom se pertany bé a tal cavaller com ell és*" (II.20.5). La intencionalitat de Desclot no és cap altra que situar el rei al lloc que li pertoca en la història, a través dels seus actes, justificats tots ells per una missió superior. I és que «*Pere el Gran obrà sota la inspiració de la novel·la cavalleresca, que volgué reviure com qui es llença a una bella aventura*» (Armangué 2003:13).

6. Els bàndols de la discòrdia: Desafiament de Bordeus i torneig de Melú

Al torneig de Melú hi tenim clarament predefinitos dos bàndols: els defensors dels interessos de França que provenen dels llinatges d'Anjou, Poitiers, Barbant, Roam, Agravila, Borbó i el mateix rei de França, juntament amb el duc d'Orleans. Per altra banda, hi tenim els llinatges de Borgonya, Vergues, Sant Jordi, Flandes, i els anglesos Salisberi, Arbi i el mateix rei d'Anglaterra.

En aquest torneig el duc d'Anjou fa el paper d'adversari del rei Pere II "*qui un poc lo ventrell gros contra els franceses, per raó del duc d'Anjou, qui havia mort son sogre*" (*Curial e Güelfa* 2011:284). L'escenari del torneig al *Curial e Güelfa* està molt detallat:

"Curial e Güelfa exhibeix una cavalleria molt esportiva i cortesa, de lluïment personal. La dimensió lúdica de la justa, tan present en Curial, encaixa molt bé amb el terme ideat pels humanistes de la cort napolitana –ludos equestres– per a traduir al llatí humanístic els de justes o giostre" (Soler 2015:11)

De fet, Lola Badia, Emili Casanova i Albert Hauf (2015:57) afirmen, en relació amb aquests bàndols que “*al torneig de Melú es dibuixen dos bàndols que, a grans trets, reprenen la guerra dels Cent Anys, un sagnant conflicte que havia arribat a la fi amb el tractat d’Arràs de 1435, quan es van tancar les disputes del rei de França amb el comtat de Borgonya. Els defensors de la plaça “els de dintre” són dels llinatges d’Anjou, Poitiers, Barbant, Roam, Agravila, Borbó, amb el propi rei de França capitenajats pel duc d’Orleans... Els contraris, “els de fora” pertanyen als llinatges de borgonya, Vergues... Sant Jordi, Flandes i els anglesos d’Arbi, Claucstre, Salisberi, amb el rei d’Anlaterra. Els aragonesos de Pere el Gran i Curial lluiten amb els de fora.*”

A Melú, Curial clarament pren partit pel bàndol dels cavallers borgonyons i aragonesos, que lluiten contra els cavallers bretons i francesos. Bernat Desclot no fa altra cosa que incloure en la seva *Crònica* la justificació política de les accions de Pere II el Gran, i ho fa a través d’una operació de propaganda que transforma aquest rei en el paradigma de l’heroi cavalleresc per *excel·lència*:

[...] E per ço los cavallers de son realme, veent que lo rei honrava e amava molt tots los cavallers, senyaladament los bons, tots s’esforçaven a ésser bons, en tant que en son temps pocs cavallers havia en son regne que cascú no treballàs en fets d’armes fins a morir. (Desclot 1987: 185)

Consegüentment, els bàndols quedaven molt “retratats” sobretot perquè al torneig de Melú hi havia els bons cavallers, que lluitaven al costat del seu rei Pere II, aragonesos majoritàriament, mentre que a l’altra hi havia els seus enemics, els francesos i anglesos. En aquest sentit, Antoni Ferrando (2013:456) afirma que “*l’element aragonès té un notable protagonisme al Curial, que contrasta amb el catalanisme de les cròniques de Desclot i de Muntaner. Ja l’observà Riquer (1964: 620-621) en constatar que l’autor és molt «afecte a tot el que es refereix al nom d’Aragó, tant en l’ampli sentit de la Corona com en el del regne privatiu»*”.

7. Els cavallers del rei en el Desafiament de Bordeus

Per participar en el *Desafiament de Bordeus*, el rei havia de travessar territori enemic i podia ser objecte d’emboscades, així que va decidir que faria el desplaçament únicament amb pocs cavallers, però els de major confiança seva, per passar desapercbut: “*el rei*

mundà en una de les galees ab tres cavallers, sens plus e sens altra companyia” (Desclot 1987:204). Tots quatre farien aquest viatge disfressats de captaires mentre que el rei anava vestit de mercader.

Aquests cavallers de la màxima confiança del rei català van ser identificats clarament en la *Crònica*, així com la seva procedència, marcadament simbòlica: *Blasc d’Alagó*, aragonès, *Bernat de Peratallada*, català, i *Conrat Llança*, sicilià, amb el guiatge de *Domingo de la Figuera*, un mercader de cavalls, natural de Calataiud (Soldevila 1994:32). Tanmateix, en la *Crònica* inicialment acompanyen el rei Pere II un nombre total de quaranta cavallers pertanyents a la noblesa de l’època:

“En Guillem de Castellnou, de Catalunya; Ruis Eiximenis de Luna; en Pere de Queralt; Eixemèn d’Urrea, Raolf de Manuel, jutge Renau de Limotges; Arnau Roger, comte de Pallars; Ermengau, comte d’Urgell; en Pere Ferrandis, frare del rei; en Jacme Pere, fill del rei; en Llop Ferran de Luna; en Pons de Ribelles; en Sanç d’Antilló; en Pere Arnau de Botonac; Alamany de Lenti, del regne de Sicília, mestre justinià; Aldoví de Vintimila, comte d’Iscla; Frederic Mosca, comte d’Albarigel; Rotlan d’Aspoil; Galter de Galatageró; Gernat Roger d’Erill; Roger de Llúria; Llop Ferran d’Actocil; Bernat de Montpaó; Pere Garcés de Nus; Bertran de Bellpuig; Guillem de Besora; Garcia Garcés d’Arazur; Eixemèn Llop d’Embú, Ramon de Molina; Simon Desllor; Blasi Massa de Gavalur; Egidi Rodens de Montuenga; Garcia Arnal de Gil; Berenguer d’Ofegat; Gauceran de Vilafranca; Ramon de Cortada; Jacme d’Oblites; Gerau d’Ostor; Esteve Nunis; Blasco d’Alagó.” (Desclot 1987:193).

Entre la flor de la noblesa de l’època hi trobem un cognom important que es repeteix en dos cavallers que acompanyaran el rei Pere II en la seva expedició cap a Bordeus, com és el cognom “de Luna” (*Ruis Eiximenis de Luna* i *Llop Ferran de Luna*). De fet, el rei Pere va ser criat sobretot a Aragó, i molt possiblement això explicaria la raó per la qual el seu primer conseller principal va ser un membre de la poderosa casa aragonesa *de Luna*, *Pedro Lopez de Luna*, arquebisbe de Saragossa des del 1318 fins al 1345. Cal destacar, ensems, que entre els cavallers que acompanyarien el rei Pere II cap a Bordeus hi havia un fill seu, i dos fills naturals del rei Jaume I, el seu pare: *Pere d’Ayerbe* i *Pere Ferrandis*, per la qual cosa la guerra era molt més que un desafiament entre dos dels regnes més poderosos

d'Europa: una França que tenia un pes molt considerable en la configuració geopolítica, i una Catalunya que li xafava la passa, amb les seves ànsies expansionistes.

D'aquests cavallers, sis de part del rei d'Aragó i sis més per part del rei Carles d'Anjou, van ser expressament designats per organitzar els preparatius del desafiament. El dia 22 de desembre del 1282 el rei Pere II nomenava els seus sis cavallers: en *Guillem de Castellnou*, *Ruis Eiximenis de Luna*, *Pere de Queralt*, *Eixemèn d'Urrea*, *Raof de Manuel*, *Renau de Limotges*, *de Messina*, el qual va ser comptat igualment com a cavaller; i Mateu de Termini, substituït posteriorment per Rodolf de Manuel: és a dir, dos catalans, dos aragonesos i dos sicilians. Aquesta distribució no era a la impensada, sinó que Pere II sabia molt bé que era important mantenir l'equilibri de poder entre els seus regnes, i un element clau era la representativitat dels seus súbdits: “*E aitantost lo rei aparellà sos missatges, cavallers, barons honrats d'alt afer; e fo la un en Pere de Queralt, e l'altre en Guillem de Castellnou e l'altre n'Eixemèn*” (Desclot 1985:191).

Per la seva part, el rei francès Carles d'Anjou en va nomenar uns altres sis: Jourdan l'Isle, el vescomte Jean de Tremblay, Jacques de Bousson, Eustache d'Ardicourt, Giovanni di Nisi i Gili de Salses. Aquests dotze cavallers, sis per cada bàndol, haurien d'establir les condicions del combat entre els reis i els seus dos-cents cavallers.

Posteriorment la *Crònica* parla de “dos cavallers” més que esperaven amb bons cavalls el retorn del rei: “*que aquella nuit hac trobats los dos cavallers que havia lleixats ab los dos cavalls per llocs sabuts; e puis, tots ensems, si quart de cavalles e el mercader*” (Desclot 1987:211). I més endavant afegeix que va marxar de Bordeus “*ab los tres cavallers que ab ell eren anats, dels quals so la un en Blascó d'Alagó, e l'altre en Bernat de Peratallada e l'altre en Corral Llança, e el mercader qui havia nom en Domingo Osca, e ab en Gilabert de Cruïlles e oficials seus qui l'hagren aquí esperat...*” (Desclot 1987:212)

Per la seva part, el rei Felip de França, parent de Carles d'Anjou, va disposar mil homes a cavall “*e moltes gents a peu en Navarra per entrar en Aragó e per fer mal*”, i el mateix Papa Martí IV va posar a disposició del rei francès la xifra de sis-cents cavallers més per lluitar contra Pere II d'Aragó, els quals van rebre ordres d'anar a Catalunya. Per la seva part, el rei Pere va disposar de dos mil almogàvers -mercenaris d'infanteria i ballesters a sou que van ser una de les peces claus de l'expansió de la Corona per la Mediterrània- per lluitar

contra els seus enemics, els francesos i, per extensió, contra la Santa Seu enemiga declarada del monarca català:

“Diu lo comte que sempre que el rei Carles fo partit de Règol e hac cavalcat un jorn, si trobà cinc-cents cavalles francès que el papa hac soldejats e pagats de sis meses e trametia ’ls al rei Cales en ajuda” (Desclot 1987:195).

Finalment, arribat el rei Pere a Bordeus per al desafiament, crida Joan de Grellí, governador del rei d’Anglaterra a Bordeus, per atorgar testimoni de la presència del rei d’Aragó:

“Con jo, ser Joan de Grelli, governador per lo rei d’Anglaterra en la ciutat de Bordell, atorg e faç testimoni ab aquesta pública carta a vós, senyor en Pere, per la gràcia de Déu rei d’Aragó, que fos denant mi, davant la ciutat de Bordell, que vós érets aparellat ab los cent cavallers de fer la batalla ab lo rei Carles e d’atendre totes les coses que es contenen e ’l compromès fet en pública carta per volentat d’ambdues parts.” (Desclot 1987:208)

Finalment, el nombre de cavallers convocats va ser de tres-cents, majoritàriament francesos i provençals, amb la qual cosa la confrontació estava servida. Per la seva banda, el rei Pere II en disposava d’uns cent cinquanta segons el cronista Ramon Muntaner, per si alguns emmalaltien o per qualsevol raó no podien continuar el viatge. La majoria d’aquests personatges pertanyien a la noblesa, casats o emparentats amb “lo bo i millor” dels senyorijs de la seva època, majoritàriament comtes, barons i marquesos, alguns amb poca experiència en guerra; a diferència n’hi havia d’altres que ja havien participat en conegudes batalles, com les de l’estret de Messina, com Pere III de *Queralt i Cervelló*, el qual va ser procurador del rei Pere II en el famós desafiament de Bordeus.

7.1. Els cavallers del rei en el torneig de Melú

El torneig de Melú és un dels episodis més emblemàtics del *Curial e Güelfa*. En aquest combat tenim Curial que viatja d’incògnit en companyia d’Arta, la donzella de la Güelfa que té el nom de Festa, tots dos es dirigeixen al torneig de Melú. El combat entre dos o més cavallers armats constituïa, sens dubte, una de les manifestacions festives més antigues, destinades únicament a la participació de cavallers, i que servia per a la demostració del seu valor i destresa amb les armes ofensives i defensives.

Tot seguit i mentre fan viatge, Curial i Festa es troben amb quatre cavallers aragonesos que es dirigeixen al susdit torneig. El rei Pere II d'Aragó que viatja d'incògnit s'afegeix al grup, que combatrà al torneig amb escuts negres. Durant les vespres del torneig, Curial i el rei d'Aragó es distingeixen com els millors justadors; fins que el monarca es dona a conèixer a Curial, i l'endemà els cavallers dels escuts negres resulten vencedors; però a causa d'una malaltia del fill del rei, es clausura el torneig sense proclamar vencedors ni vençuts, de manera que el rei Pere II i Curial prossegueixen el viatge per separat.

Després del torneig de Melú, Curial ha arribat al màxim grau de reconeixement per part de tothom. Se sent admirat i és tingut com el cavaller “*pus fort e valent*”; i és que durant el seu viatge Curial té l'oportunitat de fer nombroses gestes cavalleresques, i d'enfrontar-se a d'altres cavallers; a més a més, té ocasió de ser beneficiari d'una esplèndida recepció al torneig de Melú, i de participar en la justa i vèncer el duc d'Orleans. A més a més, Curial pren partit pel bàndol dels cavallers borgonyons i aragonesos, que lluiten contra els cavallers francesos i bretons, enemics declarats del rei Pere II de Catalunya. En aquesta novel·la és important, si mes no, veure la distribució de forces i la representació dels combatents:

“Per part dels alemanys e dels italians, lo duc de Borgunya; per part dels anglesos e dels escots, lo comte Arbi; per part dels de llengua d'oc, ab tota la llengua d'Espanya, que em pens que seran pocs, lo comte de Foix; e per part de tots los altres, franceses e altres gents, lo duc d'Orleans” (Curial e Güelfa 2011: 276).

Aquí veiem que l'autor del *Curial e Güelfa* etiqueta els enemics del rei català com a “*franceses e altres gents*” de les quals no en dona més detalls, a diferència de la procedència dels anteriors, tot i que també hi participa el rei d'Anglaterra, al qual no anomena en aquesta descripció molt possiblement per la seva desafortunada actuació en el desafiament. Per altra banda, quan Curial demana a l'herald els noms dels cavallers, aquest li respon que són “*don Blasco d'Alagó, e don Pero Maça e un d'Urrea. E volen dir alguns que lo rei d'Aragó hi serà, mas no es pot saber del cert*” (*Curial e Güelfa* 2011: 276).

Al principi del segle XIII, la majoria dels comtats catalans es trobaven en mans de la monarquia, i només n'eren independents alguns, els principals titulars dels quals “*eren dels*

barons més poderosos del Principat de Catalunya. A part d'aquests comtes, els comtes de Foix també tenien una gran influència a Catalunya. (Suenaga 2012:80). És per això que aquest darrer també apareix explícitament al *Curial e Güelfa*: “*senyors, ací és Bonté, heraut del comte de Foix, qui ve de Melú, e us contarà gran colp de noves*” (*Curial e Güelfa* 2011:274)

Aquests cavallers coincideixen amb els enumerats en la *Crònica* de Bernat Desclot com a acompanyants del rei, concretament *Blasco d'Alagó*, gendre del mateix monarca, i potser el més conegut juntament amb el seu almirall Roger de Llúria. Curiosament, el torneig de Melú estava presidit pel rei de França, enemic *ex professo* del rei Pere II de Catalunya, per la qual cosa possiblement el rei també hi volgués participar, tot i que anés d'incògnit, i advertís expressament en saber que el rei de França hi participava: “*temps ha que no haguí tan bona nova e, així, comte, tenits vostre camí e no ens destorbets, emperò, guardats-vos de dir qui som nosaltres, en tot cas*” (*Curial e Güelfa* 2011: 290).

Tot i això, el rei disfressat explica a Curial la identitat dels cavallers que l'acompanyen en la seva arribada al torneig: “*don Joan Martínez de Luna, l'altre ha nom don Pero Cornell, l'altre ha nom don Blasco d'Alagó, e l'altre ha nom don Joan Ximénez d'Urea.*” (*Curial e Güelfa* 2011: 265). Don Blasco d'Alagó i Ximénez d'Urea (que apareix descrit com a Eiximèn d'Urea) surten també en el *Desafiament de Bordeus* uns quants segles abans, esmentats per Desclot a la seva *Crònica*. Al seu voltant, a la novel·la hi ha cavallers de la noblesa de Catalunya i Aragó: els Oluja, Atrossillo, Cornell, Alagó, Montcada (noble cavaller català, que va ser senescal de Pere III el Gran), Mediona, Cardona o Bages. Antoni Ferrando afirma que “*l'autor del Curial hi fa desfilar cavallers els noms dels quals evoquen els d'alguns dels més famosos cavallers errants dels segle XV, com Johan le Mengre o Guillalmes Chastell. Entre aquests n'hi ha dos, Pere de Montcada i Pero Maça / Cornell, amb noms que recorden dos famosos cavallers errants valencians de les primeres dècades del segle XV*” (Riquer 1964 II: 582-593; Espadaler 2003: XXIV).

I si a la *Crònica* de Bernat Desclot hi apareix el cognom “de Luna” com un dels cavallers que acompanyaran el rei Pere II, en el *Curial e Güelfa* aquest cognom també hi pren rellevància, la qual cosa demostra la seva importància en l'estament social: “*Emperò don Joan Martínez de Luna vénc a cas vers aquella part e viu lo normand*” (*Curial e Güelfa* 2011:286)

7.2. *Els cavallers dels escuts negres: “ab gran brogit de trompetes e ministrers”*

En tot torneig medieval la simbologia és essencial per conèixer els bàndols que hi lluitaran, i especialment per fer, mentalment, l'associació entre els cavallers bons i dolents. Mentre en la *matèria artúrica* l'heroi lluitava contra gegants, bruixots i dracs, al segle XV la lluita passa a un altre escenari de tornejos i davant d'un públic que escull el seu bàndol. Encara que, com és obvi, la matèria artúrica és coneguda per l'autor del *Curial e Güelfa*, ja que cita cavallers errants com el mateix Lancelot o Tristany:

“Emperò, d'altres cavallers d'Aragó, qui cavalquen com a cavallers errants, he oïdes grans meravelles, en tant que tothom creu que Tristany ne Lançalot, qui, en los temps passats, hagueren fama de millores cavallers del món, no provaren aquesta nació” (*Curial e Güelfa* 2011:276)

Cal destacar també que, tot i que simula l'acció al segle XIII, en temps del rei Pere II, l'anònim ajusta l'acció a la realitat històrica de mitjans del XV, amb l'aparició de personatges i costums de l'època; per la qual cosa resulta més que evident que l'autor del *Curial* havia llegit la *Crònica* de Bernat Desclot, i que s'hi va inspirar per construir el seu relat. Els combats, els blasons i els estendards, així com el so de trompetes per anunciar l'inici del torneig, són elements importants per escenificar aquest paisatge, en presència del mateix rei de França que contemplava el torneig des de la llotja:

“No trigà molt que l'altra part vengueren Jacob e Curial ab un estandard burell e negre mig partit e un lleó rampant en mig, ab gran brogit de trompetes e ministrers, acompanyats d'infinits comtes e barons qui entorn a peu los anaven.” (Fernández Clot 2021:247)

Curial porta un lleó rampant, que primer serà d'argent i després d'or; tot i que s'identifica més aviat pel falcó (*encapellat i desencapellat*); en aquest sentit, el signe del zodíac de Curial és el lleó “*la sua casa és en lo signe de lleó*” (II.1.2), que és el signe que està ocupat pel sol entre el 23 de juliol i el 22 d'agost, i simbolitza la força i el valor, entre d'altres. De fet, quan Curial és al torneig de Melú, a sobre de la seva tenda hi ha un lleó que tenia agafat un ocell, que podria ser un falcó o un milà (II.14.3). I també apareix aquest animal en la lluita de Curial amb dos lleons, quan el rei compara el cavaller amb la força i la destresa de

l'animal: “*anem a e veurets un lleó lo pus brau e lo pus bell que jamás sia estat vist*” (Curial e Güelfa 2011:274).

Així mateix, l'escenografia visual del torneig de Melú és essencial per descriure els estendards, ja que tots els cavallers que acompanyen el rei d'Aragó porten el mateix *escut negre*; les armes heràldiques de Curial en honor a Güelfa són “*un lleó rampant que travessa les dues colors d'un escut migpartit*”, que podria fer referència a l'obra “*De monarchia*” de Dant, en la qual hi havia el somni d'una monarquia “*de concòrdia entre la part Güelfa (el lleó) i la part gibel·lina (l'àguila) d'Itàlia, que unificarà el país*”;⁴ així que potser l'autor del *Curial* volgués donar un missatge en aquest sentit. Per altra banda, el lleó és el símbol de sant Marc (Curial e Güelfa 2011:54), venerat per la cristiandat, i és el símbol que s'associa amb el Curial. L'autor anònim mostra sense embuts la seva predilecció per la causa del rei català a través del jove cavaller.

Sabem també que Curial es presenta a la batalla, que se celebra el dia de sant Marc, amb un *estendard burell i negre i un lleó rampant* enmig, animal que simbolitzava la força, el valor, la noblesa, la qual cosa l'acostava a l'ideal medieval, i té el seu origen en *l'Apocalipsi* de Sant Joan (4,7) quan el lleó, juntament amb tres animals més, es va situar al costat del tron de Déu, i li va dedicar les seves lloances. Aquestes figures, especialment la del lleó, s'associa amb l'Evangeli de Sant Marc, i les seves ales representarien l'elevació espiritual que busca Curial a través del seu viatge.

Els colors són importants en el *Curial e Güelfa*, ja que per exemple el blanc és un color que hi apareix molt sovint, ja que Laquesis porta “*una roba de domàs blanc folrada d'erminis*” (I.14.13); i hi apareix un “*cavall tot blanc, molt bell*” (II.11.3) que pertany a un dels cavallers aragonesos. Part de la tenda de Curial també és blanca (II.14.3) i el llebrer de la porta de la tenda que Laquesis regala al Curial és de color blanc (II.14.6). El rei de França també utilitza el color blanc: “*viu lo rei de França ab paraments tots blancs*” (II.19.4).

El negre també és rellevant perquè Laquesis regala jupons estampats amb els seus símbols a Curial “*feu-se una roba de llera negra*” (I.17.4), també és negre l'escut del Curial al torneig de Melú (II.2.3), com també ho són els escuts que portaran els cavallers:

⁴ https://www.researchgate.net/publication/323965167_Les_Epistolae_Familiares_de_Petrarca_en_el_Curial

“Era aquest papalló tot verd e blanc, de vellut vellutat, brocat d’or, e les cordes totes de seda verds e blanques e d’or. E alt, en la summitat, havia un pom molt gros d’or, sobre el qual havia un lleó, qui tenia abraçat un ocell, qui deien que era milà, altres deien que era falcó. E, semblantment, féu venir tots los cavalls que venia per los passos e los arnesos e tot lo seu abillament, senyaladament molts escuts negres” (Curial e Güelfa 2011:278)

Segons afirma Jaume Torró (2012:8): *“Curial lluita en el primer llibre en terres de l’Imperi amb un estendard burell i negre mig partit amb un lleó d’argent rampant i amb un elm molt bell i ric amb un lleó que tenia a les mans un ocell, que uns deien que era àguila, altres milà (representant la Güelfa) (I.10.13, I.11.6, I.11.8). En el segon llibre el dubte serà si l’ocell és un milà o un falcó (II.14.3)16. Més endavant, fa encastar les lletres de la Güelfa en un lleó d’or amb moltes pedres precioses i perles grosses orientals (I.13.13).”* Sigui com sigui, la Güelfa és la jove vídua del *senyor de Milà*, per la qual cosa aquesta podria ser la raó del joc d’imatges entre milà/ocell.

El lleó s’associava al nom de Güelfa perquè era el símbol dels güelfs, i provenia de l’escut d’armes de la família Hohenstaufen a la qual aquesta pertanyia. Per altra banda, al torneig de Melú del *Curial e Güelfa* tots els cavallers que acompanyen el rei d’Aragó porten el mateix escut negre; i és un escut tan característic que fins i tot el duc d’Orleans que participa en el torneig se n’enduu un que porta d’amagat a Laquesis, que acompanya Curial, per afirmar: *“Yo dich que la donzella que té l’escut negre és la pus bella del món” (Curial e Güelfa 2011: 134)*. Durant el combat, el cavaller de l’escut negre fereix el rei de França que, posteriorment, afirmarà que ha trencat una llança en l’escut del *millor cavaller del món*.

Quant a la simbologia i a la seva possible correspondència amb la cort napolitana de l’època, en l’acurat estudi sobre l’obra fet per Abel Soler (2017:553) podem observar que:

Per exemple, el «negre e burell» de la indumentària de Curial troba correspondència amb el guarda-roba napolità del rei Alfons, i l’acció per la «baixa dansa», amb l’entorn familiar d’Enyego d’Àvalos. Si Curial sol manejar «ducats d’or» és perquè l’obra s’adreçaria a lectors de Nàpols i no a possibles lectors de la Corona d’Aragó hispànica, on s’emprava el florí d’or. I quan l’autor fixa la data de l’1 de maig per a exaltar Curial en un torneig, recordaria als

previsibles oients, el torneig organitzat per Enyego d'Àvalos a Nàpols, l'1 de maig del 1446.

I en aquest sentit, no deixa de ser interessant destacar que al torneig de Melú, Curial és conegut, precisament, com el *cavaller del falcó*: “*Mas, lo cavaller del falcó, strenyent la spasa, lo ferí sobre-l cap, no solament un colp, ans molts; e anava pegat ab ell, que no-l lexava recordar ne-s podia girar en manera del món, tant lo tenia a prop, per forma que-l féu venir a abraçar lo coll del cavall*” (*Curial e Güelfa* 177:26).

No obstant això, després del triomf al torneig de Melú, el falcó ja no durà la caputxa: “*ab lo falcó ja emperò desencapellat, ab unes lletres d'or en les flàmules: ans envie que pitié.*” (III.37.6), cosa que possiblement simbolitza la llibertat del falcó. Per altra banda, també podríem trobar certs paral·lelismes amb *El cavaller del lleó* (1170) de Chrétien de Troyes, que explica les aventures d'un cavaller, Ivany, cavaller de la taula rodona del rei Artur, personatge representatiu de la matèria de Bretanya, les aventures del qual podria haver llegit l'autor anònim del nostre *Curial*. Perquè aquest cavaller havia “*promès a Bertran del Chastel portar per tot lo camí e en lo torneig escut negre ab lo falcó encapellat*” (*Curial e Güelfa* 2011: 270). És evident que la matèria de Bretanya no pot faltar en una obra com el *Curial e Güelfa* i aquí apareix quan Festa acompanya Curial al torneig de Melú, patrons aquests que es repeteixen molt sovint als llibres de cavalleria.

I és força curiós, si mes no, que Curial dugui el falcó encapellat i que en acabar el torneig aparegui amb aquest mateix *falcó desencapellat*. En aquest sentit, cal tenir present que una “*roba de llera*” és una peça procedent de Lières, molt apreciada pel sastre d'Alfons el Magnànim, segons documentació d'arxiu (*Curial e Güelfa* 2011:561), o que el “comiat” és “*l'última ploma que muda un falcó, cosa sabuda pels senyors medievals aficionats a la caça*” (*Curial e Güelfa* 2011:562). Abel Soler (2017:403) relaciona el falcó amb Dant: “*que en el Curial esdevé “falcó mudat” i “desencapellat.” Encara que ací la rellevància simbòlica del rapaç ve determinada per una relectura al·legòrica del “falcone ch'esce del cappello” de Dante (Paradiso, XIX, v. 34)*”. Però deixant de banda que la caça amb falcons era una de les aficions entre reialesa i noblesa, Pere II no n'era una excepció i, de fet, Ramon Muntaner ho explicava així en la seva *Crònica*, dient que aquest era “*dels bons caçadors del mon de tota salvatgina qui el món fos, que tostemps anava volenters a caça de mont*” (capítol 85).

En el cant VII del Purgatori, el poeta italià Dant enalteix la memòria de Pere d'Aragó, del que diu: “d’ogni valor porto la cinta corda” (portà en el seu cinyell tota virtut), que apareix descrita talment així al *Curial e Güelfa* (II.41), i que també fa referència al rei Carles, enemic de Pere II:

“E qui voldrà saber qui fonc aquell rei, llija lo setèn capitol del Purgatori de Dant, que allí ho trobarà; car, no obstant que lo dit Dant fos afeccionat a la parcialitat del rei Carles, enemic del dit senyor rei d’Aragó, e en aquella comèdia de Purgatori aquest venerable e gran poeta e actor, ab tot son poder e saber ...”

“...ab tot això no gosà amagar l’estrenuïtat e excel·lència de la cavalleria d’aquell il·lustre, tres excel·lent e molt alt e valerós rei d’Aragó, los estrenuus actes d’armes ... escrits en molt autèntics e grans llibres ... roborà e conferma, dient en l’extrem punt del seu parlar, ab gran dolor de son cor que “d’ogni valor portò cinta la corda” (Curial e Güelfa 2011:361)

L’anònim del *Curial* va més enllà i en un passatge fa referència explícita al Desafiament de Bordeus, ocorregut segles abans entre el rei francès Carles d’Anjou i el monarca català Pere II el Gran:

“Car bé sabia Dant que lo dit rei Carles, ab gran poder de gent tenint sitiada Messina per mar e per terra, fugí per paor del dit rei, que venia sobre ell, no ab tanta gent com lo dit Carles tenia.

E semblantment com, requerint lo dit rei Carles, lo rei d’Aragó e ell s’haguessen de combatre cos per cos en Bordeus, e lo dit Carles, contra tota sa fe e contra tota honor de cavalleria, qui prohibeix lo fet següent”, i afegeix seguidament que “e lo jorn assignat per a fer la batalla comparegué davant lo capità de Bordeus, prest per fer la dita batalla. Lo dit rei Carles, emperò, no comparegué ne satisfeu a la sua honor.” (ibidem)

Al llarg de la història hi ha hagut molts cavalls famosos per alguna raó concreta: cavalls històrics i notables per mèrits propis o per la notorietat del seu propietari, i al *Curial e Güelfa* també n’apareix un de molt important. Coneixem el nom del cavall del rei Pere II, que és anomenat Pompeu: “...e així, lo rey ficà sperons al seu cavall, apellat Pompeu, e si

anà vers lo duch d'Orleans” (Navarro 2022:427). Pompeu va ser un polític i general de Roma conegut per les seves habilitats militars, i potser li va posar aquest nom perquè ell també les tenia i d'alguna manera es reconeixia en aquest estratègia de l'antiga Roma, rival de Cèsar a la batalla de la Farsàlia (48 a.C) entre dos generals de l'època, Juli Cèsar i Pompeu Magne. Igualment, l'autor anònim no se n'està de posar nom al cavall de *Boca de Far*, el cavaller que s'enfrontarà amb Curial en un combat, i que té per nom *Saladí* (I.20.6), un soldat llegendari d'Egipte.

Per altra banda, el rei Pere II és esmentat el *cavaller de les espases creuades* o el cavaller de les espases: “*lo rei aportava en l'escut dues espases entrecroades*” (Curial e Güelfa 2011: 284), i del mateix color eren els seus estandards: “*lladoncs lo rei féu alçar un estendard negre, ab dues espases entrecroades, e féu-lo mestre davant la sua tenda, per ço que los altres cavallers qui el cercaven lo poguessen trobar e així vengueren tots, en manera que foren, poc après del sol eixit, vint-e-vuit cavallers, molt ben muntats tots ab escuts negres*” (Curial e Güelfa 2011:288).

Cal dir que el *cavaller negre* és un personatge que apareix en la literatura artúrica sota diverses formes, i que com el rei Pere II amaga la seva identitat real sota la seva armadura fosca, com és el cas d'*Ivany, el cavaller del Lleó*, de Chrétien de Troyes, obra en la qual apareix un enigmàtic cavaller negre. Aquesta imatge podria haver estat reproduïda per l'autor del *Curial e Güelfa* a l'hora de descriure la participació del rei Pere II i dels seus cavallers “tots ab escuts negres”.

La simbologia de les “*dues espases entrecroades*” podria ser extreta de la butlla *Unam Sanctam* del jurista napolità Benedetto Gaetani (Papa Bonifaci VIII, 1294-1303), en la qual es parla de dues al·legòriques espases de Pere, i on l'espasa del poder espiritual (la part güelfa, Roma) s'imposava a l'espasa del poder temporal (la part gibel·lina, la Cúria imperial), d'acord amb l'estudi d'Abel Soler (2017). En heràldica, l'espasa representa la força, i també és símbol de justícia, que defineix el bàndol dels cavallers que busquen justícia, representat aquí per la figura del monarca català. Sobre aquestes espases afirma Abel Soler que “*degué idear una senyera al·legòrica del rei d'Aragó que tinguera correspondència amb el somni polític de Dante expressat en De monarchia. Alhigieri tingué present la butlla Unam Sanctam ... on es parlava de dues al·legòriques espases de Pere, i on l'espasa del poder espiritual (la part Güelfa, Roma) s'imposava a l'espasa del poder temporal (la part gibel·lina, la cúria imperial*” (Soler 2018:566).

Com és lògic, el color també era important en el bàndol francès, ja que es diu que “*d’aquí avant lo duc d’Orleans hac trenta cavallers molt bons, ab escuts verds e ales d’or en los escuts*” (Curial e Güelfa 2011:288) i més endavant que “*així lo duc d’Orleans vénc avant amb un estandard verd e una ala d’or*” (Curial e Güelfa 2011: 295). Així, mentre en un bàndol llüen resplendents els escuts negres, en l’altra els estandards llüen verds amb una ala d’or. Entre els colors hi ha també el “color burell” de l’heràldica de Curial, quan aquest explica els cavallers que l’haurien de dur necessàriament: “*si són amorosos de vídues, véngan ab paraments burells e negres*”. Hem de tenir en compte que el color *burell* (gris) era el color de les ordres mendicants i tenia una connotació associada a la pobresa i al dol per la pèrdua de l’èsser estimat.

A més a més, Curial porta en el seu estandard els colors de la seva estimada (I.10.13), igual que la tenda “*de vellut vellutat burell e negre brocat d’or molt ricós*” (I.11.8). Güelfa també diu a Curial que porti “*l’escut negre*” (II.2.3) quan va al torneig de Melú, i molts seran els cavallers que duguin els escuts negres. En els torneigs i els combats judicials la música i, especialment, la *trompeta* sempre ha tingut un paper molt destacat per marcar els ritmes dels combats; tant és així que apareix de manera destacada al *Curial e Güelfa*:

“En el combat judicial entre Curial i els acusadors de la duquessa d’Ostalritxe, l’anònim descriu amb precisió el ritual d’inici de la lluita, marcat per tres tocs de trompeta (I, 11); també ho fa en el combat entre els cavallers dels escuts negres i els cavallers francesos al torneig de Melú” (Fernández-Clot 2021:2).

Així, doncs, aquest instrument de vent té una simbologia específica al *Curial e Güelfa* i ve representada, principalment, com a instrument heràldic associat amb cerimònies militars o tornejos, i aquí també apareix per fer la crida del cavaller de les espases (el rei Pere II) per anunciar les seves intencions al torneig de Melú (II, 27), i que l’autor anònim utilitza hàbilment per anunciar una entrada al combat “*ab gran brogit de trompetes e ministrers*” (Fernández-Clot 2021:3).

8. La simbologia del Desafiament de Bordeus

En els episodis del *Desafiament de Bordeus*, a la *Crònica* de Bernat Desclot, els instruments musicals també hi apareixen, tot i que no sigui per anunciar el torneig sinó per avisar d'una amenaça o convocar les galeres per a un atac: “*quan l’almirall de les galees del rei d’Aragó viu que el navili del rei Carles se n’anaven, fou sonar la trombeta, e fôu recollir la gent en les galeres*” (Desclot 1987:186).

En la *Crònica* també hi apareixen els escuts com a simbologia tot i que no s’hi indica el color “*mas tan era gran la clardat de llurs escuts e de llurs capells de ferrer febrits e de llurs cuirasses de draps d’aur*” (Desclot 1987:187). Així mateix, hi apareixen els estendards i les espases i les llances: “*jo em combatré volenters ab ell e que em façats retre ma llança, e mon dard e mon coutell*” (Desclot 1987:201). Tot i que no n’indica cap color, sí que queda clar un “avantatge d’armes” d’acord amb el missatge del rei d’Aragó al rei Carles d’Anjou: “*Sènyer, lo rei d’Aragó vos diu que es combatrà ab vós e que us darà avantatge d’armes*” (Desclot 1987:192) Hem de tenir en compte que en aquest desafiament no hi va haver cap encontre entre tots dos reis, i ni tan sols entre els seus cavallers, i consegüentment no podríem parlar de vencedors ni de vençuts al camp de batalla.

Per altra banda, el llenguatge bèl·lic de la *Crònica* i del *Curial e Güelfa* són molt diferents, atès que si bé en el primer s’hi parla, majoritàriament, dels cavallers que acompanyen el rei Pere II en el seu viatge cap a Bordeus, així com de la seva estratègia per comparèixer davant del senescal de Bordeus, en el segon hi tenim un torneig on s’havien d’escenificar els diferents bàndols de bons i dolents, amb l’ús d’una simbologia molt més rica, que molts cops s’expressa a través dels colors dels escuts i dels estendards.

I això és conseqüència de la importància que es dona als diferents escenaris, ja que mentre en la crònica Bernat Desclot destaca, per damunt d’altres consideracions, els ideals medievals de la batalla i de la mitificació del rei, en la novel·la hi apareixen valors més humanístics de perfecció del cavaller, que ja no és tan guerrer.

9. Anglaterra: multa indecència plenas et temeritates non vacuas

En el *Desafiament de Bordeus* el regne d’Anglaterra va tenir un paper molt important, tot i que força desagraït perquè, en principi, aquest combat havia de ser en terreny neutral en el qual cent dels millors cavallers del rei català Pere II i del rei capet Carles d’Anjou s’ho havien de jugar tot. El lloc triat era Bordeus, que es trobava aleshores sota la jurisdicció del

rei Eduard I d'Anglaterra, una de les monarquies feudals més fortes de l'Europa en aquells moments. Era evident, doncs, que ni França ni la Santa Seu s'hi volien enfrontar, però una potència com aquella no es podia deixar de banda, i precisament Eduard I havia de ser l'àrbitre d'aquest combat entre tots dos reis.

De fet, Eduard I havia d'escollir el camp o plaça més adient, de manera que tant cavallers com reis de tots dos regnes havien de fer acte de presència el dia primer de juny de 1283 davant seu, ja que en les regles de l'enfrontament s'estipulava que el combat s'havia de fer en la seva presència o esperar la seva arribada fins a un màxim de trenta dies. S'havia de fer així o esperar la seva resposta expressa en aquest mateix termini.

S'adverteix explícitament que *“aquell dels dos monarques que no comparegui el dia prefixat a Bordeus amb els seus cent cavallers sense tenir cap impediment corporal provat i manifest, sigui tingut i perpetuament se'l tingui per vençut, perjur, fals, fallit, infidel, traïdor i infamat; no puguin ésser-li donats el nom ni l'honor dels reis, ans resti'n despullat i espoliat, així com de tot altre dignitat o ofici; i no pugui negar mai la seva falta, ans hagi de confessar-la tothora quan algú li'n faci retret”* (Soldevila 1994:13).

Així mateix, *“dues lletres patents foren esteses (una per cada rei), signades i segellades amb el segell pendent dels dotze cavallers que les havien establertes. Els reis van confirmar-les jurant damunt els sacrosants Evangelis, i a prec dels reis, vuitanta cavallers, quaranta per banda, van jurar així mateix que procurarien lleialment i de bona fe, segons el seu poder, l'observança inviolable els pactes [...] De quaranta-un segells pendents (el de cada monarca i el dels seus barons) fou proveïda cadascuna de les lletres”* (Soldevila 1994:13).

Afirma Ferran Soldevila (Soldevila 1994:20) que, davant el profund malestar del Sant Pare sobre els avantatges que podria suposar aquest desafiament per als interessos expansionistes de Pere II, advertia el rei anglès que:

“A tu t'és fàcil impedir la realització d'aquestes convencions, multa indecència plenas et temeritate non vacuas, perquè a tu et pertoca la inspecció i la determinació del lloc, i sense la teva presència no es podrà fer la batalla”.

Aquest advertiment papal portava aparellada l'amenaça d'excomunió per al rei anglès, els oficials i els seus veguers. Finalment Eduard I, que inicialment havia de ser el jutge d'aquest desafiament, va decidir que no hi prendria part i va refusar l'ingrat paper d'àrbitre que li havien assignat. Quan, en rebre una ambaixada del rei francès Carles d'Anjou per comunicar-li les condicions establertes al combat de Bordeus, va respondre que *“hem mirat i pensat, com cosa que molt ens toca el cor i que molt ens sembla greu i pesant”* (Soldevila 1994:21), hi va renunciar perquè considerava que el cost que n'hauria de pagar resultava forçosament excessiu.

No obstant això, no deixa de ser curiós que tot i no voler-s'hi implicar a favor de cap bàndol, Eduard I encarregués el seu senescal Joan d'Agrilly que donés una ordre en la qual lliurava la terra a la potestat del rei de França, parent directe de Carles I d'Anjou: *“el senescal de Gascunya ha manat de part del rei d'Anglaterra a tota Gascunya que obeesquen al rei de França e facen tota ren per ell que farien per son cos mateix del rei d'Anglaterra”* (Soldevila 1994:22). No sabem la impressió que aquesta notícia devia causar al rei Pere II de Catalunya, però sí que sabem que ho va fer públic perquè tothom en fos coneixedor, i fins i tot va reproduir l'ordre donada pel rei francès:

“Sapiats que el senescal de Gascunya ha manat de part del rei d'Anglaterra a tota Gascunya que obeesquen al rei de França e facen tota ren per ell que farien per son cos mateix del rei d'Anglaterra.” (Soldevila 1994:22)

Aquest fet no únicament invalidava allò pactat entre Pere i Carles i posava en un delicat posicionament la Santa Seu, sinó que a més a més anava contra la validesa del pacte de desafiament. Però hi havia una clàusula específica que ho canviava tot: *“I si el mateix rei d'Anglaterra en el dit lloc i termini no fos present, ni hagués enviat ningú específicament per això, el dit Carles i nós, estiguen obligats a presentar-nos davant d'aquell qui fes les vegades del dit rei d'Anglaterra en el lloc predit”* (Soldevila 1994:22).

Conseqüentment, si el rei d'Anglaterra havia delegat en *“la potestat del rei de França”*, oncle de Carles d'Anjou, clarament favorable als interessos familiars, la tasca d'àrbitre d'aquest combat, tots dos reis quedaven irremeiablement obligats a complir amb els seus compromisos, encara que Pere II ho hagués de fer ara sota la potestat dels seus enemics, els francesos. I no tan sols això, sinó que el rei francès va ordenar que tots dos, en la data

convinguda, es presentessin al combat de Bordeus, i ell mateix es va proposar com a cavaller per combatre al costat del seu nebot.

10. El viatge del rei en el *Desafiament de Bordeus i al Curial e Güelfa*

En la *Crònica* de Bernat Desclot es narra el viatge del rei català cap a Bordeus, acompanyat d'un nombre molt reduït dels seus millors cavallers, per comparèixer davant el rei Eduard I d'Anglaterra, tal com s'havia acordat. Cal subratllar que molt possiblement Desclot no va viatjar amb el rei, per la qual cosa la narració de l'aventura vindria explicada per una tercera persona; tal vegada per un dels cavallers que l'acompanyaven i que, amb posterioritat, van explicar els fets viscuts atesa la precisió amb la qual s'expliquen les jornades, la direcció seguida i les distàncies entre una població i altra, així com el recorregut seguit. Així ho apunta Miquel Coll i Alentorn (Desclot 1982:32):

“És possible que la narració de la travessia sigui feta a base del llibre de bicàcola de la galera on anava el rei, i així ho fa sospitar la precisió amb què s'indiquen les jornades, el rumb, les distàncies, la direcció i intensitat dels vents i l'estat de la mar. Per al relat de la marxa per terra, de la qual es donen també les jornades, poden haver estat posats a contribució documents com els llibres de l'escrivà.”

Així doncs, el detall del viatge del rei possiblement fos narrat a Desclot per algun dels cavallers que l'acompanyaven o per la documentació que devia aconseguir als arxius de la Cancelleria i de la informació historiogràfica a la qual tenia accés, com a bon coneixedor de les gestes dels comtes de Barcelona i del seu llinatge.

Sigui com sigui, el desafiament s'havia de dirimir per les armes el dia primer de juny de 1283 a Bordeus, ciutat del rei d'Anglaterra. Després de fer tot un recorregut per les illes de Menorca, Mallorca i Eivissa, el rei Pere II va arribar tot just al regne de València “*en un castell riba mar qui ha nom Cullera*” (Desclot 1987:204). I des d'allí va anar cap a Tarassona “*e quan venc a la nit, cavalcà ab los tres cavallers tan cuitosament de nit e de jorn, que en tres jorns e en tres nuits fo a Tarassona, qui és a l'ixent d'Aragó e a l'entrant de Castella e de Navarra; e ha-hi de València nou jornades, e de Tarassona a Bordell huit jornades ...*” i que “*e no hi havia a anar mas sis jorns, e d'aquí on ell era havia a anar tro a Bordell huit jornades grans*”. (Desclot 1987:205).

El retorn del rei cap a Catalunya va ser ràpid: “*cavalcaren tant al través vers Castella, que es foren llunyats d’aquell lloc on Joan Nuñis era, bé una llegua; e puis dreçaren vers llur camí on se n’anassen a Tarassona*” (Desclot 1987:213). Després de cavalcar tota la nit, el rei Pere II va arribar davant Baiona i des d’allí va ordenar als seus cavallers que se’n tornessin, si és que ja havien sortit cap a Bordeus. Per tant, la travessia del rei Pere II va ser força atzarosa, tenint en compte que el viatge va ser a cavall vorejant Navarra: de València a Tarassona, i de Tarassona a Bordeus, a través dels ports pirinencs:

”Seguint les cròniques i conjecturalment respecte a les dates, l’itinerari de Pere el Gran des que arribà, la nit del 16 al 17 de maig, a Cullera fins a trobar-lo a la ratlla navarresa, a Tarassona. Segons el cronista Bernat Desclot .../... la nit mateixa de l’arribada el rei va anar a Alzira, i l’endemà va entrar a València. D’allí estant degué expedir lletres a l’infant Alfons i per als cavallers; n’eixí en arribar la nit. De València a Tarassona a cavall hi ha nou jornades, i vuit de Tarassona a Bordeus. La primera part -València/Tarassona- hauria estat cavalcada pel rei en tres dies i tres nits.

.../... És probable que el rei fes la seva ruta per Saragossa, i sabem per lletra de l’infant Alfons a Sanxo de Castella, que el dia 21 encara no hi havia arribat, quan, segons el compte de Desclot, el dia 20 ja hauria hagut d’arribar a Tarassona. D’altra banda, les primeres lletres expedides pel rei Pere des de Tarassona són del dia 24 de maig. N’expedia encara el 26 i cap no n’hem trobada de posterior. El 26 degué reprendre la ruta cap a Bordeus, i aquesta és també la data que dona Desclot, quan diu: “e no hi havia a anar (fins al terme de la batalla) pus de sis jorns.../...

L’error de Desclot és degut al fet de suposar que el rei arribant a Cullera sols deu dies abans del primer de juny, i com que, verídicaament informat, atorga prop de sis dies a l’etapa Tarassona-Bordeus, es veu obligat a concedir un lapse excessivament breu a l’etapa València-Tarassona. (Soldevila 1994:32)

Altrament, la descripció del viatge reial al *Curial e Güelfa* és únicament una pinzellada breu, que apareix quan *l’herald* explica a Curial la raó de la presència dels cavallers dels escuts negres al torneig de Melú:

“jo vaig ab quatre cavallers d’Aragó, qui van al torneig, e no són estats jamés en aquesta terra, per què jo els conduesc per aquelles contrades que pus forts e pus aspres aventures degen trobar e així havem cavalcat fins ací e siats cert que tro la present jornada han fetes tal coses de llurs persones”. (Curial e Güelfa 2011:266).

No es diu res més del recorregut ni del viatge que els cavallers havien fet o tenien per fer, ni tampoc del viatge de retorn: *“jo me’n vaig e d’aquí avant tornar-vos-en, car ma intenció no és pus aturar ací ne tenir companyia de cavaller del món e, així, a Déu siats comanat* (Curial e Güelfa 2011:317).

11. A notícia dels presents i a notícia dels futurs

En el *Desafiament de Bordeus* la via de difusió utilitzada per difondre la realització del combat entre el rei capet i el català van ser els denominats “*manifestos*”, que tots dos van procurar difondre al màxim per tot Europa, perquè tothom conegués aquesta contesa. Tant és així que *“el dia 30 de desembre els dos reis publiquen “a notícia dels presents i a notícia dels futurs” un manifest en què es declaren i s’accepten les condicions del duel”* (Cingolani 2010:240)

En aquest sentit, Ferran Soldevila (1994:13) apunta que *“tots aquests extrems (les acusacions) i els que precediren la composició dels pactes es troben continguts en les lletres o manifestos publicats pels dos reis amb data del 30 i 31 de desembre de 1282. De fet, tot just tres dies després de la publicació dels manifestos, el rei Pere va signar una carta on declara novament, per treure tota suspicàcia o dubte, que promet respectar Carles d’Anjou i la seva comitiva [...]”*

Pàgina de la Crònica del Rei Pere II, escrita per Bernat Desclot (14 de novembre de 1283)

Soldevila assenyala que un historiador sicilià del segle passat, Michele Amari, fa observar “com el nombre crescutíssim de còpies que encara avui trobem dels Manifestos obliga a deduir que els interessats volien donar al desafiament la major publicitat aleshores assolible.” (Soldevila 1994:15)

De fet, el rei capet Carles d’Anjou va afirmar que tant el combat com els pactes assolits eren coneguts i divulgats “*per universum Orbem*”. Igualment, el rei Pere II expedia el 24 i 27 de desembre un salconduit anomenat les “lletres de seguretat i de guiatge” perquè els cavallers del rei Carles d’Anjou poguessin anar i tornar de Calàbria a Sicília: “*la durada del guiatge era de quatre dies, i de més en cas de tempesta o d’altre imprevist justificat. En aquests quatre dies, doncs, els dotze cavallers havien d’enllestir la seva missió*”. (Soldevila 1994:12)

Per altra banda, Ferran Soldevila parla d’aquest extrem del “*Desafiament de Pere el Gran amb Carles d’Anjou*”, sobre l’*acta de combatiment* en la qual afirma: “*alguns historiadors .../... arriben a sostenir que la intervenció del papa en la signatura de l’acta de combatiment, això és, que hauria estat signada en la seva presència*” (Soldevila 1994:19). Un altre mitjà de comunicació molt utilitzat en la correspondència escrita entre reis va ser l’enviada als cavallers que havien de combatre a Bordeus, al costat del rei català “*les cartes*” i “*letres*” que el senescal de la ciutat havia enviat al rei amb una “*carta escrita ab pergami, segellada ab II ploms pendents*”. També tenim les denominades “*lletres de creença*”, com les que va redactar Pere II que el Papa Martí IV es va negar a acceptar, per justificar la validesa de la seva decisió i excomunicar el rei d’Aragó, la qual cosa va generar posteriorment la croada francesa contra la corona d’Aragó.

12. Conclusions

Pere II el Gran és un rei ben tractat tant per la historiografia, com per la literatura. L’exemple historiogràfic paradigmàtic és la *Crònica* de Bernat Desclot, on el monarca brilla pel seu valor. Els exemples literaris són diversos: els trobadors (Cerverí de Girona) l’elogien a les seves cançons, Dant l’elogia a la *Divina Comèdia*, diu que és un home fort que “*d’ogni valor porto cinta la corda*”, com es pot llegir al vers 114è del *Purgatori*; Boccaccio l’elogia al conte setè de la desena jornada del *Decameró*, quan el fa aparèixer victoriós a Sicília (Cabrè 2011); al *Curial e Güelfa* hi fa un paper brillant, com hem vist al llarg d’aquestes pàgines.

En un episodi de gran rellevància històrica com és el Desafiament de Bordeus, la *Crònica* de Bernat Desclot posa en valor els ideals cavallerescos, de ressons artúrics, que posseïa un rei les accions heroiques del qual vol destacar i lloar perquè Pere el Gran acumula totes les virtuts pròpies del seu temps. Per construir aquesta figura magnífica i destacar la participació que va tenir en el desafiament, Desclot utilitza fonts fiables com els documents de la Cancelleria Reial (als quals tenia accés gràcies al càrrec d'escrivà), i el relat personal dels cavallers que van acompanyar Pere II a Bordeus per enfrontar-se a un dels reis més rellevants de l'Europa d'aleshores, el capet Carles d'Anjou.

Si Desclot descriu els temps que viu en una obra historiogràfica escrita a finals del XIII, dos segles més tard, el rei Pere II torna a fer una aparició estel·lar per participar en un torneig a Melú que té moltes semblances amb la realitat històrica del Desafiament de Bordeus. L'autor anònim del *Curial e Güelfa* (ca. 1442) ha llegit la *Crònica* de Desclot, els elogis de Dant a la figura magnífica del monarca catalano-aragonès, com hem vist més amunt, i segurament els de Boccaccio. I per això no s'està d'atorgar dignitat literària a un episodi històric que va suposar un esdeveniment cabdal a la Mediterrània de finals del XIII i que va començar amb les *Vespres Sicilianes*, va continuar amb un enfrontament virtual (a Bordeus) entre Pere II i Carles d'Anjou, va seguir amb l'excomunicació de Pere II pel Papa Martí IV i va acabar amb una croada contra Catalunya i la mort dels tres protagonistes el 1285.

La *Crònica* de Desclot és prolixa en la descripció de l'itinerari seguit per Pere el Gran fins a Bordeus i en l'enumeració dels cavallers que l'acompanyen. Al *Curial e Güelfa*, en canvi, l'anònim autor en passa via a l'hora de marcar l'itinerari, s'estén una mica més en enumerar els cavallers acompanyants (que coincideixen amb els de la versió històrica), però s'entreté molt en la descripció del vestuari i les armes utilitzats en el torneig de Melú. La literatura permet el lluïment en l'enumeració de símbols i de colors. I si en la *Crònica* se'ns mostra un rei elevat gairebé al rang més alt pel seu llinatge, al torneig de Melú aquest rei se'ns mostra més humanitzat i no tan llunyà.

Per la seva perfecció, aquest rei històric se'ns apareix també com un referent de *Curial*, en una narració feta amb gran riquesa de detalls i en la qual els diàlegs són molt més abundants i àgils que en la *Crònica*, amb la participació d'un rei que es presenta acompanyat pels millors cavallers, entre els quals ell és el *primer dels primers*, prototip de totes les virtuts universals. Però el més important és que el torneig de Melú no reedita el *Desafiament de*

Bordeus ni el reproduceix, sinó que el completa i el complementa amb l'escenificació d'un torneig que no es va celebrar mai entre bons i dolents: els primers són els catalanoaragonesos representats pel rei Pere II, i els segons són els francesos representats per Carles d'Anjou, que reclamava la seva parcel·la de poder i la devolució de Sicília.

La història està plena a vessar de fets inversemblants, de victòries que semblaven derrotes, de pèrdues i guanys, de misèries humanes i d'heroïcitats, d'estratègies malaguanyades i de jocs d'interessos, perquè aquí tenim no únicament el retrat d'un rei, sinó un sistema de valors que gira al voltant de propòsits més elevats, i que té aquest monarca com a superba referència d'exemplaritat (*exemplum vitandum*). Però sens dubte, i per damunt de qualsevol altra consideració, aquest és un dels episodis més bells de la narrativa medieval de tots els temps. I si aquest rei va ser en vida un exemple a seguir i un referent del cavaller perfecte, en el moment de la mort no ho va ser menys, tal com ho descriu Bernat Desclot:

“Llevà los ulls al cel, e l'ànima se partí d'ell així dolçament com si fos un albat, e anà-se'n amb los àngels en paradís. Déus per la sua bonea e mercè vulla que així sia! E així ne devem tuit estar d'opinió, que ell sia ab lo benaurat sant Martí e ab los altres sants en paraís, que anc crestià no fo tan bella fi com ell feu” (Aguilar 2015:134).

El cos del rei reposa en pau i invicte després dels segles. L'obertura del seu sepulcre al monestir de Santes Creus, l'any 2010, va deixar ben clar a la posteritat que les restes mortals del rei no havien estat profanades, protegides per la banyera de pòrfir que les conté.⁵

⁵ Hi ha informació de tot el procés a la xarxa: <https://patrimoni.gencat.cat/ca/histories/obertura-de-la-tomba-de-pere-el-gran>

13. Bibliografia

AGUILAR, Josep. A. (2011). *La Crònica de Ramon Muntaner. Edició i estudi*. Institut d'Estudis Catalans. [Data de consulta: 7 de novembre de 2022]. [Article en línia].
<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000316/00000061.pdf>

AGUILAR, Josep Antoni. (2004). "Fieri Pax per eum: Carles II d'Anjou a la Crònica de Muntaner". *Estudis Romànics*, Vol. 26, p. 129-153. [Article en línia]. [Data de consulta: 11 de novembre].
<https://raco.cat/index.php/Estudis/article/view/237696>.

AGUILAR, Josep A. (2010). *Lo rey d'Aragó no 'ns fa sinó greuges e vilanies! Papat i casa d'Aragó a la Crònica de Muntaner (II)*. Universitat Catòlica de València. [Data de consulta: 28 d'octubre de 2022]. [Article en línia].
<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000037/00000059.pdf>

ALEMANY, Rafael; MARTOS, Josep Lluís; MANZANARO, Josep Miquel. (2005). *Actes del X Congrés internacional de l'Associació Hispànica de literatura medieval*. Volum III. Institut Interuniversitari de filologia valenciana. Symposia Philologica. [Acta en línia]. [Data de consulta: 5 de novembre de 2022].

ARMANGUÉ, Joan. (2003). *Formes de la literatura catalana a Sardenya durant el segle XIV*. [Article en línia]. [Data de consulta: 2 de desembre de 2022]. <http://revistes.iec.cat/index.php/LLiL/article/view/1112/44587>

BADIA, Lola; CASANOVA, Emili; HAUF, Albert. (2011). *Ambient internacional i cultura de cort al Curial e Güelfa*. Quaderns Crema. [Treball en línia]. [Data de consulta: 25 de març de 2022].
<https://www.cervantesvirtual.com/downloadPdf/ambiente-internacional-i-cultura-de-cort-al-curial-e-guelfa-primersuplement-a-ledicio-de-quaderns-crema-2011-922651/>

BERTONI, Giulio. 2014. *Cultura neolatina*. Rivista di filologia Romanza. [Article en línia]. [Data de consulta: 6 de novembre de 2022]. <https://www.narpan.net/documents/1.%20Estratto%20CuNeo%202014.pdf>

CABRÉ, Míriam (2011). *Cerverí de Girona, un trobador al servei de Pere el Gran*. Barcelona. Publicacions de la Universitat de Barcelona.

CHISVERT, Joan Miquel. (2014). *La historiografia com a instrument de propaganda política. La conquesta de Mallorca des de les cròniques medievals*. Universitat Oberta de Catalunya. [Treball de fi de grau en línia]. [Data de consulta: 30 de març de 2022]. Grau de filologia catalana.
<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/40158/6/jchisvertTFC0115mem%C3%B2ria.pdf>

CINGOLANI, Stefano M. (2012). "Llibre de l'infant en Pere: de la sutil frontera entre realitat y ficción en la historiografia". *Talla Dixit* 7. Pàg. 73-96. [Treball en línia]. [Data de consulta: 2 d'abril de 2022].
https://dehesa.unex.es:8443/bitstream/10662/1114/1/1886-9440_7_73.pdf

CINGOLANI, S. M. (2010). *Pere el Gran. Vida, actes i paraula*. Barcelona. Editorial Base.

CINGOLANI, S.M. (2008). *De la historia privada a historia pública y de la afirmación al discurso: una reflexión en torno a la historiografía medieval catalana*. [Article en línia]. Talla Dixit 3. Pàg. 51-76. [Data de consulta: 21 de març de 2022]. https://dehesa.unex.es:8443/bitstream/10662/1210/1/1886-9440_3_51.pdf

CINGOLANI, S.M. (2003). *Historiografía catalana al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291)*. Edició i estudi de textos inèdits. [Article en línia]. <https://raco.cat/index.php/ActaHistorica/article/view/188887/254869>

CINGOLANI, S.M. (2006). *Historiografía, propaganda i comunicació al segle XIII: Bernat Desclot i les dues redaccions de la seva crònica*. Barcelona. Institut d'Estudis Catalans.

BADIA, Lola; TORRÓ, Jaume. (2011). *Curial e Güelfa*. Edició i comentaris de Lola Badia i Jaume Torró. Barcelona, Quaderns Crema. Sèrie Gran, núm. 26.

DESCLOT, Bernat (1987). *Crònica de Bernat Desclot*. Edició de Ferran Soldevila. Barcelona. Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica.

FERNÁNDEZ-CLOT, Anna (2021). *Ministres i Música al Curial e Güelfa*. Universitat de Barcelona. [Article en línia]. [Data de consulta: 5 de novembre de 2022]. http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/177417/1/Fernandez-Clot_2021_homenatge_LB.pdf

FERRANDO, Antoni. (2013). *Joan Olzina, secretari d'Alfons el Magnànim, autor del Curial e Güelfa?* Universitat de València. Institut d'Estudis Catalans. [Article en línia]. [Data de consulta: 9 de novembre de 2022] <https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000197/00000010.pdf>

FURIÓ, Antoni. (1997). *Senyors i senyories al País Valencià*. Universitat de València. Revista d'Historia Medieval 8, pp. 109-151. [Data de consulta: 8 de novembre de 2022]. [Article en línia]. <https://roderic.uv.es/bitstream/handle/10550/29723/109-152.pdf?sequence=1>

HERNÁNDEZ, Joaquín. (2000). *Releyendo a Curial e Güelfa*. *Estudios románicos*. Universitat de Múrcia. Volum 12. Pàgs. 109-156. [Article en línia]. [Data de consulta: 5 de novembre de 2022]. <https://revistas.um.es/estudiosrománicos/article/view/79321/76591>

MALLOL, Ma Teresa. (1999). *La mediterrània dels segles XIII al XV: l'expansió catalana*. [Estudi en línia]. [Data de consulta: 5 de novembre de 2022]. http://www.cch.cat/pdf/ferrer_05.pdf

NAVARRO, Rosa. (2016). *La novela gòtica Curial e Güelfa. Una creació erudita de Milà i Fontanals*. Universitat de Barcelona [Data de consulta: 3 de novembre de 2022].

NAVARRO, Rosa. (2017). *La modernidad de Curial e Güelfa: una novela gòtica*. Universitat de Barcelona. [Article en línia]. Data de consulta: 3 de novembre de 2022]. <https://www.cervantesvirtual.com/obra/la-modernidad-de-curial-e-guelfa-una-novela-gotica-989233/>

RENEDO, Xavier. (2015) «La bona mort dels reis d'Aragó segons Ramon Muntaner». *Mot so razo*. Vol. 14, p. 39. [Data de consulta: 6 de novembre de 2022]. [Article en línia]. <https://raco.cat/index.php/Msr/article/view/306290>

DE RIQUER, Martí. (1964). *Història de la literatura catalana*. Edicions Ariel.

SANSÓ, B. (2017). *Curial e Güelfa, reescriptura i originalitat. Més enllà de la temàtica hipertextual entre els llibres de cavalleria i la novel·la cavalleresca*. [Treball final de grau en línia]. Universitat Oberta de Catalunya. [Data de consulta: 24 març 2022]. <http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/66307/6/bsansoTFG0617mem%C3%B2ria.pdf>

SARASA, Esteban. (2009). *La sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I (1213-1276)*. Institució "Fernando el Católico". Diputació de Saragossa. [Treball en línia]. [Data de consulta: 4 d'abril de 2022]. https://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/29/46/_ebook.pdf

SOLER, Abel. (2017). *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de Curial e Güelfa*. Primera Part. Volum III. Institut Alfons el Magnànim. Institut d'Estudis Catalans. Publicacions de la Universitat de València. [Ebook en línia]. [Data de consulta: 30 de març de 2022].

SOLER, Abel. (2016). "Cuer desirous. Enigmes lírics i mots heràldics en el Curial". Universitat de València. pp. 253-274. [Article en línia]. [Data de consulta: 3 de novembre de 2022].

SOLER, A. (2018). *Cap a una nova interpretació del Curial*. [Article en línia]. Revista Valenciana de Filologia II. Pàgs. 171-203. [Data de consulta: 23 de març de 2022]. <https://revistavalencianadefilologia.net/index.php/rvf/issue/view/2>

SOLER, Abel. (2017). *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de Curial e Güelfa*. Institut d'Estudis Catalans. Publicacions de la Universitat de València. [Article en línia]. [Data de consulta: 3 de novembre de 2022] https://www.ehumanista.ucsb.edu/sites/secure.lsit.ucsb.edu.span.d7_eh/files/sitefiles/ehumanista/volume40/ehum40.rev.gros.pdf

SOLDEVILA, Ferran. (1994). *El desafiament de Pere el Gran amb Carles d'Anjou*. Barcelona, Editorial Rafael Dalmau.

SOLDEVILA, Ferran. (2007) *Les quatre grans cròniques. Llibre dels feits de Jaume I*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la secció històrico-arqueològica. LXXIII.

SOLDEVILA, Ferran. (2016). *Pere II el Gran. Petits grans clàssics de la història de Catalunya*. Barcelona. Editorial Base.

SUENAGA, Kay. 2012. *Guerra i Pau a l'Edat Mitjana (la Corona d'Aragó en la Baixa Edat Mitjana)*. Volum I. [Tesi doctoral en línia]. [Data de consulta: 8 de novembre de 2022]. <https://core.ac.uk/download/pdf/33010111.pdf>

TORRÓ, Jaume. (2012). *El manuscrit del Curial e Güelfa. Els pròlegs i el Filocolo*. Universitat de Girona. [Article en línia] [Data de consulta: 5 de novembre de 2022]. https://ebuah.uah.es/dspace/bitstream/handle/10017/19894/Manuscrit%20Torr%C3%B3%20RLM_2012_N24-13.pdf?sequence=1&isAllowed=y